

**ANALYSIS ON TURKISH POEMS IN VATAN
NEWSPAPER PUBLISHED IN BOSNIA IN TERMS
OF STRUCTURE AND THEME**

**Bosna'da Çıkan Vatan Gazetesindeki Türkçe Şiirler Üzerine Bir
İnceleme¹**

Nurullah ULUTAŞ² & Murat KEKLİK³

Abstract

Bosnia Herzegovina had a special importance for Balkans both before and after it was conquered by Ottomans with its geographical location, special alphabet and cultural structure. Since Mehmet the Conqueror's conquest of Bosnia-Herzegovina in 1463, Bosnia has met Turkish-Islam identity which consequently led Bosnian people to steer towards Turkish language willingly. Hasan Kâfî's Usûlü -hikem fi nizâmî'l-âlem, Mollâ Mustafa Başeski's Rûz-nâme, Salih Sıdkî's Tarih-i Bosna are important works in this scope. 128 Divân poets are reported to be raised in Bosnia Herzegovina. A good number of periodicals, particularly Behar, Bosna, Bosnjak, Bosnjak Kalender, Djulistan, El-Hidaye, Gajret, Gajret Kalender, Hikmet, Misbah, Jenji Misbah, Mearif, Nada, Narodna Uzdanica, Neretva, Nova Behar, Rehber, Takvim and Vatan newspapers are the indicator that Bosnia was active in cultural sense. One of the most important of these newspapers is Vatan. Although Austria-Hungary Empire occupied Bosnia Herzegovina upon Yeşilköy / San Stefano Agreement signed in Berlin in 1878, Bosnian people stood against this occupation. The publication of the newspaper Vatan was supported with the leader writer Mehmed Hulusi in order to attract the sympathy of people in a sense. Turkish poems and abjad calculations were published in this newspaper along with social and political news. This paper aims to analyze poems published in Vatan newspaper between 12 October 1884 and 2 April 1897 in terms of structure and content.

Key Words: Bosnia Herzegovina, Periodicals, Vatan newspaper, Poem, Turkish Language.

Özet

Bosna Hersek gerek coğrafi konumu gerekse sahip olduğu özel alfabe ve kültürel alt yapıyla hem Osmanlı'nın fethinden önce hem de sonrasında Balkanlar içinde özel bir öneme sahiptir. Fatih Sultan Mehmet'in 1463 yılında Bosna-Hersek'i fethinden itibaren Türk-İslam kimliğiyle tanışan Bosna, aynı zamanda Boşnakların severek ve isteyerek Türkçeye yönelmelerine vesile olur. Hasan Kâfî'nin Usûlü'l-hikem fi nizâmî'l-âlem, Mollâ Mustafa Başeski'nin Rûz-nâme, Salih Sıdkî'nin Tarih-i Bosna adlı eserleri bu bağlamda önemli eserlerdir. Bosna Hersek'te yetişen 128 Divân şâirinden söz edilir. Behar, Bosna, Bosnjak, Bosnjak Kalender, Djulistan, El-Hidaye, Gajret, Gajret Kalender, Hikmet, Misbah, Jenji Misbah, Mearif, Nada, Narodna Uzdanica, Neretva, Nova Behar, Rehber, Takvim ve Vatan gazeteleri başta olmak üzere çok sayıda süreli yayın Bosna'nın kültürel anlamda aktif olduğunun göstergesidir. Yayınlanan bu gazetelerin en önemlilerinden biri Vatan gazetesidir. 1878'de Berlin'de imzalanan Yeşilköy/Ayestefanos Antlaşması'yla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek'i işgal hakkı elde etse de Boşnak halkın direnişiyle

¹ Bu çalışma "International Congress on Political, Economic and Social Studies, Saraybosna, 19-22 Mayıs 2017"de sunulan sözlü bildirden genişletilmiştir. Ayrıca bu çalışma Çukurova Üniversitesi, Bireysel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından desteklenmiştir.

² Doç. Dr., Muş Alpaslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, nurullahulutas@gmail.com.tr

³ Yrd. Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, muratkeklik@yyu.edu.tr

karşılaşır. Biraz da halkın sempatisini kazanmak amacıyla Mehmed Hulusi'nin başyazarlığında Vatan gazetesinin yayınlanmasına destek verilir. Sosyal ve siyasi haberler yanında Türkçe şiirler ve tarih düşülmeler de bu gazetede yayınlanır. Bu makalede 12 Eylül 1884 ile 2 Nisan 1897 yılları arasında Vatan gazetesinde yayınlanan şiirler, yapı ve içerik bakımından incelenmiş, dönemin sosyal ve kültürel yapısı üzerine çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bosna Hersek, Süreli Yayınlar, Vatan gazetesi, Şiir, Türk Dili.

Giriş

Bosna Hersek, tarihte farklı dinlerin, kültürlerin ve alfabelerin bir arada yaşadığı bir coğrafya olarak öteden beri Türklerin ve Türkçenin de hüküm sürdüğü bir ülkedir. Osmanlılar ve İslam'la tanışmadan önce sahip oldukları kültürel birikim, kendilerine has bir alfabelerinin olması, özel inanç kaidelerine sahip Bogomilizm ve obelisk şeklindeki mezar taşları Bosna Hersek tarihini ve kültürünü özgün kılan nitelikleridir. Bu coğrafyadaki Türk varlığı, tekrarlanan aksine Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok öncesine dayanır: "IV. yüzyıldan itibaren Balkanlara gelen Türk kavimleri uzun bir süre bu toprakların sahibi olmuşlar ve Balkan milletlerinin teşekkülünde önemli rol oynamışlardır. Balkanlarda Türk varlığı Avrupa Hunlarının bu toprakları ele geçirmesiyle başlar, Osmanlı ile de devam eder. Nitekim Avrupa Hunları, Avarlar, Sabarlar, Peçenekler, Uzlar ve Kuman-Kıpçaklar bu topraklarda varlıklarını XIV. yüzyıla kadar sürdürmüşlerdir. Uzun süreci kapsayan Balkanlardaki Türk varlığı, tabakalaşarak, karışarak da olsa halihazır Balkan ülkelerinde diliyle, edebiyatıyla, sosyo-kültürel yapısıyla varlığını devam ettirmektedir. Balkanlarda asıl uzun süreli ve kalıcı ilişkiler Osmanlılar zamanında başlamış ve kök salmıştır. günümüzde mimariden konuşulan dile kadar Osmanlı döneminin izleri Bosna Hersek'te yaşatılmaktadır." (Şanlı, Jable, 2009:41-50).

Bosna Hersek'te Türk Varlığı

Bosna bölgesi Osmanlıların 1386'daki ilk akınları sırasında Kral Tvrtko'nun hâkimiyeti altında bulunuyordu. 1391'de müstakil bir krallık haline gelen Bosna'ya karşı ilk ciddi Osmanlı hücumları, 1392'de Paşa Yiğit Bey tarafından Üsküp'ün alınmasından sonra başlar. Son Bosna Kralı Tomaşeviç Macar himayesi altına girip karısı dolayısıyla Sırp despotluğu üzerinde hak iddia edince iki devlet arasında çatışmalar başlar (Emecen, 1992: 296). Bu kral, Batı'nın desteğine güvenerek Osmanlılara haraç ödemeyi reddedince Fatih Sultan Mehmet idaresindeki Osmanlı ordusu Bosna'nın fethini tamamlar. Bu bölgede bir sancak kurulur ve Sancak Beyliğine Minnetoğlu Mehmet Bey getirilir (Öner& Dedeic, 2015: 53). Osmanlı Devleti, bu topraklara hâkim olduktan sonra bölgeye adalet, barış, hümanizm ve mimari anlamda da estetik bir katkı sunar. Osmanlı Devleti'yle birlikte Balkanlarda İslam inancının da hızlı bir şekilde yayıldığı görülür. Bulgarlar, Arnavutlar, Boşnaklar, Makedonlar... İslam inancını kolaylıkla benimseyip kendi hayatlarına uygular. Boşnakların kitleler halinde Müslüman olmasında, Bogomolizm inancının yanında Osmanlı hoşgörüsü kültürünün de etkisi vardır.

Bogomolizm inancının ilk temelleri Bulgaristan coğrafyasında atılmış ve bu inanç tüm Balkanları etkisi altına almıştır. Bogomillerle ilgili dini, felsefi, sosyal ve ahlaki bir analiz, onların en önemli özelliklerinin eleştirisi, akılcılık ve hümanizm olduğunu göstermektedir. İncil'in ve teologların otoritesine güvensizlik ve şüphe, mistisizm kisvesi altında kilisenin ayin ve sembollerine karşı ılımlı bir karşı çıkış tavrı takınma, öldürme ve kan dökmeyi lanetleme ve kadının ikinci sınıf konuma itilmesine karşı çıkışları Bogomilleri, İslam'a yakın kılan özellikleriydi (Albayrak, 2005:310-314).

Bosna'da kültürel birikim edebiyata da yansır. Dört döneme ayrabileceğimiz Boşnak Edebiyatı: Osmanlı Dönemi, Avusturya-Macaristan Dönemi, Yugoslavya Krallığı Dönemi ve Yeni Yugoslavya Dönemi olarak sıralanabilir. Osmanlı Dönemi de iki döneme ayrılmakta olup bu dönemin en önemli özelliği Doğu dillerinden oluşturulan edebiyatın

yanı sıra Arap harfleriyle yazılan “Alhamiyado” edebiyatıdır. Arap, Fars, Türk edebiyatlarının kuvvetli tesiri altında yaratılan bu edebiyat, oldukça uzun bir sürede oluşmuştur. Bu edebiyat 17. yüzyıldan başlayıp 19. yüzyıla kadar örnekler vermiştir. Alhamiyado edebiyatında kullanılan dil halk dilidir. Türkçe eğitim görmüş bu şair ve yazarlar halk dilindeki söyleyişleri Doğu edebiyatlarındaki biçimlerle birleştirmeye kaynaştırmaya çalışmışlardır. Özellikle Boşnakların kendi dilinde yazmaları gerektiği ifade edilip Boşnakça vurgusu yapılır. Ancak bu edebiyatta kaynak olarak Doğu edebiyatı örnek alınmaya devam eder (Bayram, 2016: 1793).

Osmanlı toplumu günlük konuşma dili, din dili, edebiyat dili bakımından da doğal olarak çok dilli bir yapıya sahipti. Medreselerde eğitim alanlar Türkçe, Arapça ve Farsça bilirdi. Özellikle İstanbul’un fethinden sonra Türkçenin edebî dil olarak gelişim göstermesi ve 16. yüzyılda zirveye ulaşması Müslüman olan hemen her halktan aydınların Türkçe yazması sonucunu doğurur. Türk dilinin bu etkisi devletin bütün bölgelerinde kendini gösterir. Bu açıdan Bosna’da Türkçe yazma geleneğinin sağlam bir temele dayandığı görülür. Türklerin, dil anlamında Boşnakları etkilemesi sadece günlük hayatla sınırlı kalmamış aynı zamanda son derece güçlü ve Klasik Türk Edebiyatı etkisinde eserler yazılmasını da sağlar. İstanbullu ve Anadolu’lu şairlerle yarışabilecek güçlü kaleme sahip, aruzu çok ustalıkla kullanan ve Divan şiirinin mazmunlarını aynen uygulayan şairlere sıklıkla rastlanır. Özellikle Klasik Türk Edebiyatı, Osmanlı döneminin sona ermesinden sonra bile bu topraklarda varlık alanı bulmuştur. Bosna-Hersek’te klasik tarzda verilen edebî ürünler, daha çok üç sınıf tarafından üretilirdi. Müslüman olan Bosnalılar’ın yazdığı eserler, Askerî ve idarî görevi dolayısıyla bölgede bulunan Türklerin yazdıkları, Tekke ve zaviye mensubu şahıslar tarafından yazılanlar (Gönel, 2012-2: 11) .

Bosna-Hersek, Osmanlı kültür merkezleri içinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle Saraybosna, Mostar, Travnik, Foça, Banaluka gibi şehirler, klasik kültür merkezi olma şartlarına sahip şehirlerdir. Edebiyat tarihimizde ne kadar Bosnalı şairin olduğu tam olarak bilinmese de yeni araştırmalarla sürekli olarak artmakta olan bu sayının Türkçe yazan bütün kalem erbabıyla birlikte 150-200 civarında olabileceğini tahmin edilmektedir. Bu durum her şehrin tek tek ele alındığı monografik çalışmaları gerekli kılmaktadır (İsen, 1997) .

Özellikle Osmanlı dönemi edebiyatı konusunda yaptığı çalışmalarıyla tanınan Fehim Nametak, 1989 yılında yayımlanan *Pregled književnog stvaranja bosansko-hercegovačkih Muslimana na turskom jeziku* (Bosna-Hersek Müslümanlarının Türkçe Kaleme Alınmış Eserleri) adlı çalışmasında Türkçe yazmış olan 116 Bosna-Hersekli şairden bahseder (Kırbaç, 2012: 62).

Türk dilinin en çok etkilediği, söz hazinesinden pek çok unsurun geçtiği diller sıralanırsa en başta Balkan dilleri gelir. Boşnakça, Sırpça, Hırvatça, Arnavutça, Bulgarca, Romence, Yunanca, Osmanlı dönemindeki Türk hâkimiyeti altında birçok kelime ve unsurları bünyelerine dâhil etmişlerdir. Türk diliyle Balkan dilleri arasındaki ödünçleme ilişkileri Balkan yarımadasının uzak geçmişine gider. Avrupa tarihinde önemli bir yeri olan bu coğrafyada yerleşen milletler, eski çağlardan beri dil ve kültür ilişkisi içinde olmuşlardır. Bu bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti döneminde Türk dili ile Balkan dilleri arasındaki ilişki en üst seviyede görülmektedir. On dördüncü yüzyılın sonlarında ve on beşinci yüzyılın ilk yarısında Osmanlı idaresinde Balkanlara gelen Türkler, yeni bir din, yeni sosyal düzen ve devlet idaresi, yeni kurumlar, yeni bir dil ve kültür getirmişlerdir. Türklerin Balkanlardaki bu egemenlik yılları, Balkan milletlerinin maddî ve manevî hayatlarında önemli izler bırakmışlardır. Yeni kurumlar ve yeni kavramlar yeni kelimeleri de beraberinde getirmiş, böylece en güçlü etki, Balkan milletlerinin dillerine olmuştur. Osmanlı döneminde bazı bölgelerin Türklerle iskânı, İslâmiyet’in kabulüyle İslâm kültürünün bu bölgelere yerleşmesi, dinî kelimelerin Türkçeden alınıp kullanılmaya

başlanması, Türklerin getirmiş oldukları yeni zanaatlar, bazı öğrencilerin eğitim için İstanbul'a gitmeleri ve Türkçe eğitim görmeleri, kendi memleketlerine dönünce Türkçe kelimeleri kullanmaları ve yaymaları, Balkan dillerine binlerce kelimenin girmesine sebep olmuştur. Bunlardan başka Osmanlı yönetiminin buradaki milletlerin dilini rahatça kullanmalarına izin vermeleri ve aslâ baskı yapmaması, Türkçe kelimelerin kolaylıkla benimsenmesini sağlamıştır (Škaljić, 1989: 12-14). Bu coğrafyada gerek Bosna-Hersek gerekse Sırbistan ve Karadağ'da (Montenegro) Sırpça-Hırvatça/ Boşnakça konuşan halkın bir bölümünün hem din hem millet adı olmak üzere müslüman ismini tercih etmeleri ve bunu gururla taşımaları 400 yıl süren Osmanlı yönetiminin pozitif tutumuyla açıklanabilir. Ancak şunu da eklemek gerekir ki Osmanlı hâkimiyet dönemi sadece dinî yönden değil ülkenin bütününde halkın gündelik hayat tarzına kadar inen derin bir kültürel etki de yaratır (Djurđev, 1992: 297). Bu kültürel etkinin yayılmasında Boşnakların Osmanlı yönetiminin en üst tabakalarına kadar yükselmeleri ve bir aidiyet duygusuyla devletin bekâsı için canla başla mücadele etmelerinin de katkısı vardır. Osmanlı da bu coğrafyaya ve halka kayıtsız kalmamış ülkenin bayındır kılınmasında her türlü desteği sağlamıştır. Kültürel mekânların ve müzelerin oluşturulması, camiî, köprü, külliye, medrese, müze, saat kuleleri... gibi dinî simgeye sahip ve halkın günlük ihtiyaçlarını gideren yapıların imar edilmesinde büyük destekler vermiştir. Onca yıl geçmesine ve yıllarca süren savaş ve yıkımlara rağmen hala Osmanlı/Türk kimliğinin bölgede çok etkin olduğu gözlenebilmektedir.

Halkın konuştuğu dilde, mekân ve eşya isimlerinin çoğunda sıklıkla Türkçeye rastlanmaktadır: "Devlet dilinin Türkçe olması doğal olarak Boşnak, Sırp ve Hırvatların Türkçeden alıntılar yapmalarına, çarşı pazarda sürekli artan Türk göçmenler ve devlet görevlileriyle ilişkiler de günlük dilde birçok Türkçe kelime ve kalıbın bu dillere girmesine yol açmıştır. 1664 yılında Mostar'ı ziyaret eden Evliya Çelebi bu konuda halkın Boşnakça ve Latincenin yanı sıra fasih, belîğ ve şâirâne Türkçe konuştuğunu bildirmektedir. 16-17.yüzyıllarda 22 Bosnalı sadrazam Osmanlı Devletinde görev yapmıştır. Abdullah Škaljić tarafından hazırlanan "Turcizmi u Srpskohrvatskom Jeziku" (Sırpça-Hırvatça Dilinde Türkçe Kökenli Kelimeler) adlı sözlükte 8878 kelime ele alınmıştır. Cami merkezli olan Osmanlı şehir yapısı Bosna-Hersek'te de uygulanmış, birçok Bosna şehri klasik Osmanlı şehircilik anlayışında inşa edilip cami, medrese, han, hamam, mektep, kütüphane ve vakıflar kurulmuştur. 1875 tarihli Bosna Salnâmesine göre Osmanlı idaresinden ayrıldığında Saraybosna'da 101 cami ve mescit, 9 tekke, 17 türbe, 7 medrese, 47 mektep, 5 hamam, 3 kervansaray, 21 han, 7 köprü, 1 rüşdiye, 1 idadi, 2 hastane vardı. Camilerin yanında bulunan mektep ve medreseler Bosna Müslümanlarının temel öğretim kurumları olmuştur. Saraybosna'nın ikinci kurucusu Gazi Hüsrev Bey bu bölgenin İslamlaşmasında önemli bir rol oynamış, şehirde kurduğu külliye de âlimler yetiştirmiştir. Müslüman olarak Osmanlı kültür iklimine giren Boşnaklar birçok Türkçe, Arapça, Farsça kitap yazmıştır." Boşnak türkûleri (Sevdalinka) ile Türkiye türkûleri arasındaki benzerlikler kitaplara ve akademik çalışmalararak konu olacak kadar çoktur (Bekki, 2010: 79-116).

Bosna Hersek'te Boşnaklara Türkçe öğretmek amacıyla çok sayıda sözlük yayımlandığını ve bu yayınların da Türkçenin halk arasında hızlı bir şekilde yayılmasına katkıda bulunduğunu eklemek gerekir (Şenel, 2011: 271-285).

Osmanlı egemenliğine girdikten sonra, Bosna'dan İstanbul'a din adamı olarak yetiştirilmek üzere birçok öğrenci gönderilir. Bu kişiler, Bosna'ya dönünce medrese, mektep ve dinî okullarda veya yazdıkları kitaplarda öğrendikleri Türkçe kelimeleri kullanarak dinî terminolojinin oluşmasına büyük katkı sağlar. Türkçe kelimeler, bir yandan günlük hayatta çok sık tesadüf olunan kavramlarda kullanılırken, diğer yandan halk şiiri geleneğinde varlıklarını sürdürür. Bunlardan bazıları; *čekić* (Çekiç), *česma* (çeşme), *čizma* (çizme), *kutija* (kutu), *limun* (limon), *rakija* (rakı), *pamuk* (pamuk) gibi kelimelerdir. Bazı kelimelerin ise Boşnakçada karşılıkları olmasına rağmen daha çok

Türk dilinden alınanlar tercih edilmektedir. Söz gelimi, *çarşaf-plahta* (çarşaf), *çaršija-trg* (çarşı), *jastuk-uzglavlje* (yastık), *jorgan-pokrivač* (yorgan), *peškir-ručnik* (peşkir, havlu) gibi kelimeler örnek olarak gösterilebilir (Kırbaç& Dedeic, 2007: 52-53).

1870'li yılların sonuna kadar Osmanlı – Bosna ilişkileri olumlu bir zeminde ilerlerken 31 Mart 1877'de Londra'da Avrupalı ülkeler, Londra Protokolü adıyla bir antlaşma imzalayarak Osmanlı'nın Sırbistan'la olduğu gibi Karadağ'la da barış imzalaması gerektiğini belirttiler. Osmanlı'nın Londra Protokolünü reddetmesi üzerine, Rusya, Osmanlı'yı barış ve güvenliği istememekle suçladı ve Bosna-Hersek'i Avusturya'ya vererek onunla tarafsızlık statüsünde anlaştı. 19 Nisan 1877'de de Osmanlı'ya açacağı savaş kararını Avrupalı devletlere bildirdi. Osmanlı hiç istemediği halde bu savaşa girdi kısa sürede ilerleye Ruslar, Ayastefanos'a kadar ilerledi. Burada durdurulacaklarını anlayan Ruslar, Ayastefanos Antlaşmasını imzalamayı kabul ettiler. Bu antlaşma ile Bosna-Hersek'e muhtariyet tanındı ve bölge Avusturya ile Rusya'nın gözetimine bırakıldı. Avusturya- Macaristan İmparatorluğu, bölgenin tamamen kendilerine bırakılmamasına karşı çıkararak Berlin Antlaşması'nın yapılmasını sağladı. Bir ay süren Berlin Kongresi'nin sonunda Osmanlı'nın Balkanlar'daki varlığını ciddi ölçüde tehdit eden ama yine de Balkan Savaşları'na dek bölgede kalmasını sağlayan Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın Bosna'yı ilgilendiren yönü, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bu vilayeti işgal etme hakkı vermesidir. 1908'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek'i işgal eder ve bu vilayet, fiili olarak Osmanlı Devleti'nin kontrolünden çıkar. Osmanlı Devleti de 1909'da Avrupalı ülkeler karşısında yalnız kalınca bölgeyi terk etmek zorunda kalır (Çakmak, 2003: 16-17).

1878 yılında, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilmesinden sonra, ülkede çok ciddi siyasi ve sosyal problemler baş göstermiştir. Bu problemlerin en başında işgalden hemen sonra başlayıp uzun yıllar devam eden göç problemi gelmektedir. Göç sebebiyle Bosna-Hersek'in demografik yapısı Boşnakların aleyhine değişmiştir. Boşnaklar işgalden sonra başta Türkiye olmak üzere başka ülkelere göç etmişlerdir. İşgalci güç Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun göçü durdurma konusuna herhangi ciddi bir politika izlemediği, hatta Boşnakların vatanlarını terk etmelerine seyirci kaldığı söylenebilir. İşgal sonrası Bosna-Hersek'te yaşanan göç olgusunu çok çeşitli sebeplere dayandırmak mümkün olmakla birlikte, asıl nedenin işgalin getirdiği olumsuz siyasi hava ve buna bağlı kötü yönetim olduğu söylenebilir. Bosna-Hersek'te yaşanan göç problemlerini dönemin basınından da takip etmek mümkündür. Bunlardan biri de Türkçe yayınlanan "Vatan" gazetesidir. Dolayısıyla "Vatan" gazetesinde göç ile ilgili çeşitli yazılar ve mektuplar yayınlanmıştır. Yayınlanan yazıların ve mektupların hemen hepsinde göçü önleme yolunda harcanan çabalar dikkat çekici olmakla birlikte, bugüne kadar yapılan araştırmalarda bahsi geçen önemli kaynaklara değinilmediği görülmektedir (Geçer, 2010: 191).

Son yüz elli yıllık tarihi süreçte Balkanlarda meydana gelen hadiseler, buradaki Türk varlığını olumsuz etkilese de hemen hemen bütün Balkan ülkelerinde Türkçenin etkin bir dil olarak kullanılmasını engellememiştir. Türkçenin bu direnci özellikle Osmanlı döneminde etkin olarak kullanılışı, Balkanlarda Türk dili ile meydana getirilen zengin bir edebî varlık ortaya koymuştur. Etnik olarak Türk olmayan şair ve yazarlar da Osmanlı döneminden başlayarak Türk dili ve edebiyatına katkıda bulunmuşlardır" (Şanlı, Jable, 2009:41-50).

Bosna-Hersek'in 1908'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhakından sonra da bu coğrafyada mektep ve medreselerde Türkçe derslerin devam ettiği görülmektedir. Medreselerde Arapça, Türkçe, Boşnakça ve Almanca okutuluyordu. Yeni usulde eğitim veren mektep ve medreselerde okutulan ders programında ise, Birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar toplam 50 saat Türkçe ders bulunuyordu. Bu dersler

arasında; Sarf (Şekilbilgisi/Morfoloji), Nahiv (Cümle Bilgisi/Sentaks), Kıraat Temrinâtı (Okuma Alıştırması), Edebiyat, Kitâbet (Yazma), Kavaid-i Farisiye (Farsça Dilbilgisi), Hat ve İmlâ gibi dersler bulunuyordu (Geçer, 03.04.2014). Başka bir deyişle Osmanlı çekildikten sonra bile, Boşnaklar kendilerini Osmanlı'nın bu topraklardaki temsilcisi olarak görmeye devam etmiştir ve bu mirası belki Türkiye'den bile daha özenle korumaya çalışmıştır (Solak, 2012: 165).

Bosna'da Basın Tarihi ve Vatan Gazetesi

Basın, bir devlette yönetimle halk arasındaki ilgiyi en güzel şekilde perçinleyen bir aygıttır. Özellikle Osmanlı gibi "devlet" in biraz da kutsal sayıldığı milletlerde yönetimin şekillendirdiği medyanın ne söylediği çok önemlidir. Öteden beri gazete ve dergilerin böyle bir misyonu olduğu inkâr edilemez. Bu hem İstanbul merkezli gazeteler için hem de Bosna'da çıkan gazeteler için söylenebilecek genel bir yargıdır. Osmanlı döneminde çıkan gazetelerin misyonlarına baktığımızda da bu gazetelerin Osmanlı idaresini halka sevdirmek ve milli iradeyi yerleştirmek gibi amaçları öne çıkar. Sadece bu amaçlar değil elbette; halkın kültür seviyesini yükseltmek, farklı düşünceler için tartışma zemini oluşturmak, halkın yaşadığı bazı sorunlara yer vermek, başka ülkelerin yalan haberlerini bastırmak da bu dönem gazetelerinin misyonları arasındadır. Bu gazeteler üzerine çok farklı çalışmalar yapıldığı için biz burada o gazetelerin bir kısmından kısaca söz etmeyi uygun görüyoruz.

Bosna Gazetesi: Bosna'nın ilk resmi gazetesi olup 28 Mayıs 1866 tarihinde yayımlanmaya başlar. Dört sayfadan oluşan bu gazetenin dış sayfaları Boşnakça ve Kiril alfabesiyle, iç sayfaları Türkçe ve eski harflerle yayınlanır. *Bosna* gazetesinin ilk yazarı Mustafa Rifet İmamoviç'tir. *Gülşen-i Sarây* gazetesinin sahibi ve yazarı Mehmed Şakir Kurtçehayic de 11 Haziran 1868'den itibaren *Bosna* gazetesinin yazarı olmuş ve bu görevini ölümüne kadar sürdürmüştür. Gazetede sosyal ve iktisadi konular ile siyasî ve kültürel olaylar ele alınmış, Bosna ve diğer memleketlerden gelen mektuplar, Avrupa, Asya ve Amerika gibi kıtalardan kısa ve uzun haberler yayınlanmıştır.

Gülşen-i Saray (Sarajevski cvjetnik–Saraybosna'nın Çiçek Bahçesi), 26 Aralık 1868 tarihinde Boşnakça ve Türkçe yayınlanan Bosna'daki ilk özel gazetedir. *Gülşen-i Saray*'a gelene kadar Bosna Hersek Basın Tarihi içinde dört adet gazete bilinmektedir. Bunlardan ilki, Ivan Frano Jukiç tarafından 1850 yılında Boşnakça yayınlanmaya başlayan, merkezi Bana Luka olan ama Zagreb'de basılan Bosanski Prijatelj'dir. Bu gazete aralıklarla 1870 yılına kadar devam etmiştir. İkincisi O. Ira Frano Momçinoviç tarafından yayınlanan Bismilah, üçüncüsü 1866'da Ignjat Sopron'un çıkardığı Bosanski Vjestnik, dördüncüsü ise 1866'da yayınlanmaya başlayan Bosna vilayet gazetesi Bosna'dır (Pejanoviç 1967: 13-14 (Pejanoviç D (1961) Bibliografija Štampe Bosna I Hercegovina 1850-1941, Veselin Masleša, Sarajevo). Mehmed Şakir Kurtçehayic, Muhamed Hulusi, Miloš Mandić, Javer Baruh Bosna basın tarihinin önemli gazetecileri arasındadır (Seyhan, 2012: 100-116).

Neretva Gazetesi: 1875 Yılında Mostar bölgesinde ayaklanan Hristiyanlar'dan dolayı bölgede Hersek vilayeti ilan edilmiş ve 1876 yılından itibaren bu bölgeyle ilgili haberlerin yayınlandığı ve ömrü 38 sayı yaklaşık bir yıl süren bir gazetedir. Bu gazetenin de dış sayfaları Boşnakça ve Kiril alfabesiyle iç sayfaları Türkçe yayınlanmıştır. 1877 yılında Neretva vilayetinin sona ermesiyle gazetenin ömrü de tamamlanır.

Müsâvât Gazetesi: 1907-1909 yılları arasında Mostar'da, 1909 ile 1911 yılları arasında Saraybosna'da yayınlanan bir gazetedir. Bu gazetenin başlığında Müsâvât kelimesi hem Latin ve Kiril harfleriyle Musavat olarak hem de eski Türk harfleriyle yazılmıştır.

Rehber Gazetesi: 24 Nisan 1897 tarihinde Vatan gazetesi yerine Türkçe olarak yayına başlayan 4 sayfalık bir gazetedir. Gazetede edebiyat üzerine makaleler ve şiirler yer

almaktadır. Gazetede tarih düşürme şiirleri 1. ve 2. Sayıda yer alır. 1898 ve 1899 yılları arasında sürekli bundan sonra kesintili olarak 1902 yılına kadar devam eder. Avusturya Macaristan İmparatorluğunda Türkçe gazete çıkardığı için Osmanlı Hükümeti tarafından Mehmet Hulusi'ye Paşa ünvanı verilir. Yazar, İran şahından da Şir ü hurşid ünvanını kazanır (Začinović, 2003: 21).

Muallim: Arap harfleriyle yayımlanan önemli gazetelerden biri de Muallim'dir. Muallim, Boşnakça, Arapça ve Türkçe metinleri içermektedir. Bununla birlikte Tarik gazetesinde olduğu gibi Boşnakça ön plandadır ve Boşnak kimliği sık sık vurgulanmıştır. *Muallim*, entelektüel camiada önemli bir misyona sahip bir gazete olup aralıklı olarak yayınlanır. Gazete on altı sayfadan oluşup bazen iki sayı birden çıkmıştır. 1914 yılından sonra *Misbah* ile birleşerek *Yeni Misbah* adını almıştır (Bayram, 2016: 1794-1795; Dizdarević, 2010: 44)".

Misbah: Ocak 1912'de Saraybosna'da bir araya gelen bazı ilim adamları Bosna ve Hersek Cemiyet-i İlmîyesi adıyla bir cemiyetin kurulmasına ön ayak olur. 28 Eylül 1912'de kurulan bu cemiyet *Misbah* adıyla bir gazetenin çıkarılmasına karar verir. Misbah, ikinci yılından itibaren (30 Ekim 1913) *Yeni Misbah* adıyla, hem Latin harfli ve hem de Kiril harfli başlığı ile 1914 yılına kadar yayınlanır (Geçer, 2009: 14-15).

Behar, Bosnjak, Bosnjak Kalender, Djulistan, El-Hidaye, Gajret, Gajret Kalender, Hikmet, Mearif, Nada, Narodna Uzdanica, Nova Behar, Takvim ve Vatan yayınlanmış olan diğer gazeteler arasında sayılabilir.

Bu yazımızda odak noktası olarak *Vatan Gazetesi*'ni ele aldık. *Vatan Gazetesi*, 12 Eylül 1884 ile 2 Nisan 1897 yılları arasında bir dönemler Neretva Gazetesi'nin yazarı olan Mehmed Hulusi'nin başyazarlığında yayınlanan bir gazetedir. 13 Nisan – 13 Temmuz 1878 tarihleri arasında Berlin'de imzalanan Yeşilköy / Ayestefanos Antlaşması'yla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek'i işgal hakkı elde edince Müslüman Boşnaklar'ın büyük bir direnişiyi karşılar. Kısa sürede hâkimiyeti sağlayan hükümet, halkın gözüne şirin gözükme amacıyla Hristiyan ve Müslümanlara kendi gazetelerini çıkarma özgürlüğü tanır. *Vatan gazetesini*, bu anlayışın ürünüdür. Dili son derece sade ve anlaşılır olan gazete büyük bir ilgi görür ve 600-700 kişi gazeteye abone olur. *Vatan Gazetesi* o dönem aydınları tarafından kurulmuş ve geliştirilmiş bir gazetedir. Mustafa Hilmi Hacıömeroviç, İç İşleri Bakanı Lubuşkili Mehmed Beg Fadilpaşiç, Mehmed Nezir, Ahmed Sabit, Sunullah Sokoloviç, Yusuf Hakki Filipoviç, İbrahim Beg Başağaç, Mehmed Raşidagiç ve Mulaga Merhemîç. Baron Kuçera bu gazetenin yayılmasına büyük bir katkı sağlar (Začinović, 2003: 19). Genç Osman Geçer'in çok sayıda yazısına konu olmuş *Vatan gazetesinde*, başta Bosna-Hersek olmak üzere, Osmanlı coğrafyasından, Avrupa'dan, Asya'dan, Afrika'dan ve dünyanın diğer bölgelerinden haberler verilir, bilimsel alandaki gelişmeler duyurulur. Klasik türde Türkçe şiirlerin yanı sıra, edebî eleştirilerin de yayımlandığı gazetede, tarih, kültür ve eğitim konularında bilgilerin verildiği ve yeni çıkan kitapların tanıtıldığı görülür (Geçer, 2013:1-2).

Vatan Gazetesindeki Türkçe Şiirler

Vatan gazetesini, 1884-1897 yılları arasında Saraybosna'da Arap harfli Türkçe ile dört sayfa hâlinde yayımlanmıştır. Gazetede bulunan edebî metinlerin çoğu şiir olmak üzere bir kısmı nesir şeklinde kaleme alınmıştır. Bosna'da yetişen sanatçıların biyografileri, edebî eserler üzerine yapılan mülâhazalar nesirle yazılmıştır. Bu türden nesir yazılarında genellikle 19. yüzyıl klasik Osmanlı nesri kullanılmıştır. Gazetenin 19 Aralık 1884 tarihli 15 numaralı sayısında yayımlanan Kulovizâde'nin bir gazeline 23 Ocak 1885 20 numaralı sayıda Bir Nev-heves imzasıyla yayımlanan eleştiri yazısı ve bu yazıya Kulovizâde Esad'ın 30 Ocak 1885 21 numaralı sayıda *Bir Nev-heves'e Cevap* başlığı altında yazdığı cevap yazısı o dönemde Bosna'daki edebî hayatın canlılığını göstermesi açısından kayda

değerdir. Bu edebî tartışma ve diğer nesir örneklerinde kullanılan dil İstanbul'daki edebî çevrelerin kullanmış olduğu dilin ta kendisidir. Şiirler ve şairler üzerine yürütülen tartışma ve fikir alışverişleri gazetede yazıları çıkanların klasik Türk şiirine vukufiyetlerinin Der-saadet'tekinden aşağı kalmadığının bir göstergesidir. Edebî tartışmaların tarafları Arapça ve Farsçanın dil kurallarına en ince teferruatına kadar hâkimdirler. Şiirler hakkında yapılan yorumlar, tarafların klasik Türk şiir geleneğini ne kadar iyi bildiklerini ve eserlerinde uyguladıklarını gösterir. Kulovizâde Esad tenkidi tenkit ettiği yazısında fikirlerini desteklemek ve güçlendirmek için Nefî'den, Şeyhülislam Yahya Efendi'den, Arif Hikmet Bey'den beyit örneklerini tartıştıkları konunun bağlamına uygun olarak örneklendirir, Arapça ve Farsçanın sarf ve nahiv kurallarını bir bir sıralar.

Gazetenin 26 Eylül 1885 52 numaralı sayısında 16. yüzyılda yaşamış Bosnalı şair Derviş Paşa Bosna'yı metheden kasidesi vesilesiyle tanıtılmıştır. Biyografi türündeki bu yazıda kullanılan dil süslü nesli aratmayacak derecede ağdalıdır. Biyografide fiil ve fiilimsiler dışında Türkçe kökenli kelime neredeyse kullanılmamıştır. Yazıda isimlere getirilen ekler ile cümlelerin yapısı Türkçedir. Gazetenin 28 Aralık 1894 tarih 530 numaralı sayısında Derviş Seyfeddin imzalı yazıda Bosnalı büyük şair Nergisi tanıtılarak şiirlerinden örnek beyitler verilmiştir. Bu tanıtım yazısının dili de orta nesir derecesindedir. Gazetenin 11 Aralık 1896 tarih, 625 numaralı sayısında da Nergisi'nin "Saray" redifli kasidesi yayımlanmıştır. Öte taraftan gazeteye yazı gönderenlerin eserlerinin yayımlanması için giriş mahiyetinde yazmış oldukları rica ve sunum yazıları da o dönemde edebî çevrelerde kullanılan dilin İstanbul'daki Türkçeden farklı olmadığını gösterir. Gazetede haber, ilan türündeki yazılarda ise kullanılan Türkçe oldukça sade ve günlük konuşma diline daha yakındır.

Vatan gazetesi üzerine çeşitli araştırmalar yapılmakla birlikte gazetede edebî metinler üzerine en kapsamlı çalışmayı G. Osman Geçer yapmıştır. Bu çalışmada gazetede edebî metinler tespit edilerek latin alfabesine aktarılmış şiirler üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada müstakil olarak yayımlanan tamamı Bosna topraklarına ait olduğu belirtilen beş farklı şaire ait dokuz şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin beşi gazel, üçü kıt'a, biri kasidedir. Şairlerin isimleri ve şiirlerinin nazım şekilleri şu şekildedir: Kulovizâde Es'ad Efendi (Es'ad mahlasıyla 4 gazel, 1 kıt'a), Evkâf müfettişi İbrahim Edhem Bey (Edhem mahlasıyla 2 kıt'a), Mekteb-i İdâdî Dil hocası sâbık Yüzbaşı Hayreddin (Hayrî mahlasıyla 1 gazel), Mostarlı Derviş Paşa (Derviş mahlasıyla 1 kaside) ve İranlı Ahmet Hamdi (Andelib mahlasıyla 1 kaside, 1 gazel). Ayrıca çalışmada Kulovizâde ile Bir Nevheves arasında geçen tartışmanın metni ile Mostarlı Derviş Paşa hakkındaki biyografi de bulunmaktadır (Geçer, 2013: 2).

Çalışmamızda Geçer'in bu çalışmasından istifade edilmekle birlikte gazetenin Saraybosna Hüsrevpaşa kütüphanesindeki nüshaları gözden geçirilerek yeni metinlere de ulaşılmıştır. Geçer'in çalışmasındaki şiirlere ilave olarak çalışmamızda Mostar konulu 9 beyitlik bir gazel (mahlas bulunmayan bu gazelin sahibi belli değildir. Tayyib adlı biri tarafından gazeteye gönderilmiştir.), 20 beyitlik bir lugaz (Sokollovin İzzetli Sunullah Efendi), 20 beyitlik nasihatname (Srebreniça Naibî Efendi) bulunmaktadır. Bosnalı büyük şair Nergisi'nin tanıtıldığı yazı ile şairin 24 beyitlik Saray redifli kasidesi de çalışmamıza ilave edilmiştir.

Metinler, yeni harflere aktarılırken günümüz Türkçesinin özelliklerine uyulmaya çalışılmış, çağdaş Türkçenin ses özellikleri ve imlâsı dikkate alınmıştır. Aynı şekilde Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin yeni harflere aktarılmasında da çağdaş Türkçenin imlâ ve ses özelliklerine uyulmuştur. Çalışmamızdaki şiirler sıralanırken şairlerine göre ayrılmış ve kronolojik sıraya tabi tutularak incelenmiştir. Gazel, kaside ve kıt'aların dil içi çevirisi yapılmış, beyitlerin nesre çevirileri dipnot şeklinde sayfanın altında gösterilmiştir. Lugaz ve Nasihatnâme türündeki manzumeler ise dillerinin sadeliği, didaktik yapılarının

ön planda oluşlarından dolayı nesre çevrilmemiştir. Gazel ve kasidelerin nesre çevirileri yapıldığından şiir incelemelerinde daha çok şiirlerin muhtevalarına dair tespit ve açıklamalarda bulunulmuştur. 1878’de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu nüfuzuna geçen Bosna-Hersek’in 1890’lı yıllarda yayın hayatında edebî eserlerin yayımında nasıl bir yaklaşım izlendiğini göstermesi bakımından eserlerin muhtevaya dair değerlendirmelerinin daha yerinde olacağı düşünülmektedir.

Kulovî-zâde Esad*

1.**

Fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlâtün fe’ülün

Remel . . . - / . . . - / . . . - / . . . -

1. Ciger-i cânımı hûn eyledi sevdâ-yı vatan
Cân gider hâtıra geldikçe safâyâ-yı vatan
Bir zamândan berü ahlâkda tegayyür var ise
Ser-te-ser yine melek gibidir ebnâ-yı vatan
3. Hâk-i pâkinde ben öldükde kazılsa kabrim
Bana vermez mi ferah Cennet-i a’lâ-yı vatan
Yüsuf u Leylî vü Mecnûnı kuvâ-yı yâr-i ‘azîz
Kerem et eyle temennâ-yı Züleyhâ-yı vatan
5. Hubb-ı me’vây iledir hâsılı îmân-ı **Es’ad**
İşte ma’nâ-yı vatan işte mu’ammâ-yı vatan

Gazetenin 26 Eylül 1884 tarihli 3 numaralı sayısında yayımlanan “vatan” redifli bu gazel Kulovî-zâde’nin vatan sevgisini ve özlemini dile getirir. Mürdef kafiye “â”, “-yı vatan” şeklindeki redif şiirde güçlü bir ahenk oluşturmuştur. “Vatan” redifi yurt ve gazetenin ismi anlamlarını karşılayacak şekilde tevriyeli kullanılmıştır. Nitekim gazete yönetimi bu gazelinden dolayı Kulovî-zâde’ye vatan şairi yakıştırmasını yaparak iki beyitlik takriz yazmış, şaire teşekkürlerini sunmuştur.

*1859’da Saraybosna’da doğdu. Eski bir Osmanlı yeniçeri ailesinden geldi. 1917’de vefat etti. Düzenli bir şekilde okula devam etmemişse de, çok eğitilmişti; Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca bildiği ifade edilmiştir. Genç yaşta politikaya atılan Kuloviç, 1905-1910 tarihleri arasında Saraybosna Belediye Başkanlığında bulundu. Müslüman Ulusal Örgütü’nün (MNO) kuruluşunda yer almış, daha sonra da ayrılıp 1908’de Müslüman İlerici Partisi’ni (MPP) kurmuştur. 1910’da ise, partinin programını yenileyerek adını Müslüman Bağımsızlık Partisi olarak değiştirmiştir. (Geçer, 2013: 3) Şiirlerini ve Fransızcadan çevirdiği atasözleri ve deyimleri Vatan gazetesinde yayımladı. Anıtlar üzerine yazılmış tarihleri günümüze ulaşmıştır.

1

** *Vatan*, 26 Eylül 1884, Saraybosna, nr: 3, s. 3.

1 Vatan sevdası ciğerimi kanla doldurdu; vatanın verdiği huzuru hatırladıkça can gidiyor.

2 Belli bir zamandır ahlakta yozlaşma olduysa da; vatan evlatları yine de baştan ayağı melek gibidir.

3 Ben öldüğümde temiz toprağında mezarım kazılsa cennet kadar yüce vatanım elbette ki içimi ferahlatır.

4 Yusuf, Leyla ve Mecnun mukaddes sevgililerdir; vatan Züleyha’sına da erişmeyi ihsan et.

5 Kısacası Esad’ın imanı vatan sevgisiyle ölçülür; işte vatanın anlamı işte vatan muamması.

Şiirde kafiye oluşturulan sözcükler vatan kelimesiyle birlikte terkipli kullanılmıştır: sevdâ-yı vatan, safâyâ-yı vatan, ebnâ-yı vatan, a'lâ-yı vatan gibi. Beyitlerdeki diğer kelimeler bu terkiplerin oluşturduğu anlamı pekiştirmeye yöneliktir. Bu terkipler ahenge katkı sağlamış, vatana yüklenen anlamlar daha etkili bir anlatımla dile getirilmiştir.

İlk beyitte vatanına uzak düşmüş, vatan hasretiyle yanıp tutuşan bir insanın ruh hâli ilkin göze çarpmaktadır. İkinci mısradan ise şair vatanın huzurlu günlerini hatırladıkça canının gittiğini söylemektedir. Dolayısıyla beyitte vatandan ayrı düşmenin üzüntüsü gibi görünen vatan sevgisi ve hasretinin aslında vatanın eski günlerine duyulan özlemden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Şair beyitte adeta vatani klasik Türk şiirindeki sevgilinin yerine ikame ederek bir anlamda Nâmîk Kemâl'e yaklaşır.

İkinci beyitte son zamanlarda her ne kadar ahlâkî yozlaşma yaşansa da memleketteki yeni neslin tamamının melek gibi olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu da ilk beyitteki duyguların eski günlere duyulan özlemden ileri geldiğini gösteren başka bir kanıttır. Üçüncü beyitte şair cennetten daha yüce gördüğü vatanının temiz topraklarına gömülmesinin içini ferahlatacağını söyler. Yapılan benzetme şairin vatanına olan sevgisini gösterir. Dördüncü beyitte vatan Yusuf, Mecnun, Leyla'dan daha aziz tutularak Züleyha'ya benzetilir. Beyitte kıssa ve efsanelerin ünlü âşıkları bir araya getirilerek tenasüp yapılmıştır. Vatanın Klasik şairlerin en çok ilham aldığı âşıklara benzetilmesi şairin şiirlerinde beslendiği kaynakları göstermesi açısından önemlidir. Son beyitte şair imanını vatanın birlik ve bütünlüğüyle ölçer. Vatanın anlamı ve sırrı bu birlik ve bütünlüktedir.

Aruzun *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılan gazelde aruz kusurları yok denecek kadar azdır. Şiirde vatanın benzetildiği melek, cennet, Züleyha benzetmeleri dışında edebî sanat kullanılmamıştır. Kelimeler gerçek anlamlarıyla kullanılmıştır. İkili terkipler çokça kullanılmıştır.

Kulovî-zâde Es'ad Efendi'nin bu gazelinin hemen devamında aynı vezinde teşekkür başlığıyla şu iki beyit "Vatan" gazetesince yazılmıştır:

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Remel . . - / . . - / . . - / . . -

1. Ey vatan şâ'irin etdin vatanın şevketini

Bu dil-ârâ gazel-i bi-bedel ile teşrih

Mazhar-ı hubb-ı vatan sırrına zâtın el-hak

Ederiz biz de teşekkür buna bâ-vech-i sarîh

Kulovî-zâde'nin gazeline teşekkür mahiyetinde yazılan bu beyitlerde Kulovî-zâde'ye "vatan şairi" hitabının yakıştırılması oldukça önemlidir. Bu hitapta gazetenin isminin yanında şairin vatan aşkı bir araya getirilmiştir. Şairin gazeline karşılık yazılan iki beytin orijinalliği, ifade gücü, söyleyiş güzelliği gazete mensuplarının klasik Türk şiirine yatkınlıklarını gösterir. Gazete yönetimince yazılan bu iki beyit Bosna'da 19. yüzyılın sonunda az çok mürekkep yalamışların yeri geldiğinde Osmanlı şiir geleneğine uygun şiirler yazabildiklerini göstermesi açısından büyük anlam ifade eder.

Saraybosna belediye başkanlığı da yapmış olan Kulovî-zâde bir vatandaş ve politikacı olarak ülkesinin içinde bulunduğu duruma karşı sorumluluk duygusuyla hareket

¹ Ey vatan şairi vatanın yüceliğini bu gönül alan eşsiz gazelinle ortaya serdin.

² Doğrusu zatınız vatan tutkusunun sırrına mazhardır; biz de bunun için açık kalplilikle teşekkür ederiz.

etmekte, şiirinde sosyal sorunlara dikkat çekmektedir. Bosna-Hersek'in Osmanlı egemenliğinden Avusturya-Macaristan nüfuzuna geçmesi, ülkede yaşanan sıkıntılar şairi derinden etkilemiştir.

“İnşâ'allâhu ye'uzzü men yeşâ”

Takdimine mütecasir olduğum gazel-i naçizanemin gazete-i mergubenizin bir köşesine vazi müsterhamdır:

2.*

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

1. Nâ-şâd gönül ağlayalı bunca zamandır
Nüş eylediğim bâde değil zehr-i yılândır
Mey olmayacak câmı felek başına çalsın
Yâr olmayacak bana elem nây u kemândır
3. Bin merhale kendin uzak et ehl-i riyâdan
İnsâna anın etdiği hep şerr ü ziyândır
İkbâl ile ol yerde tefâhür mü gerek kim
Ne kaldı bana ne kalacak sana 'iyândır
5. Bir demde tebeddülleşir evzâ'ı sipihrin
Aldanma sakın lütfuna bi'llâh yalândır
Hiç maksada nâ'il mi olur korkak olanlar
El-heybetü haybet meseli ye'se nişândır
7. Ben yâra heder etdim ise kanımı **Es'ad**
Gönlüm ana bahşeylediği tendeki cândır

Mürdef kafiye “ân” ve redif ve redif olan “-dır” gazelde güçlü bir ahenk oluşturmuştur. Şiir biçim ve içerik açısından klasik Türk şiirindeki gazel nazım şeklinin bütün hususiyetlerini taşımaktadır. *Gönül, mey, yâr, felek, nây, kemân* gazellerde en çok geçen kelimelerdir. Ancak şiire hakim olan duygu karamsarlık ve memnuniyetsizliktir. Beyit sonlarındaki “yılândır, kemândır, ziyândır, 'iyândır, yalândır, nişândır” kelimeleri şiirde

2

* *Vatan*, 19 Kânunuevvel 1884, Saraybosna, nr: 15, s. 3

¹ Gamlı gönlümün ağladığı bunca zaman boyunca içtiğim şarap değil yılan zehridir, .

² İçinde şarap olmadıktan sonra felek alsın kadehi başına çalsın, sevgili olmayınca keder benim için ney ve kemandır.

³ Kendini bin basamak ikiyüzlülerden uzak tut; onların insana ettikleri sadece kötülük ve zarardır.

⁴ O yerde yüksek mevkiler için övünmek mi gerekiyor; bana ne kaldıysa sana kalacak olan da ortadadır.

⁵ Hâlleri bir anda değişir, dünyanın sakın verdiklerine aldanma Allah hakkı için yalândır.

⁶ Korkaklar hiç maksatlarına erişirler mi, nitekim başarısızlık korkusu üzüntüye yol açar.

⁷ Esad! Ben sevgili uğruna kanımı döktümse (ne olmuş!) gönlümün de ona sunduğu tenimdeki candır.

memnuniyetsizlik, öfke, haksızlığı uğramışlık hislerini öne çıkarmaktadır. Beyitlerde geçen nâ-şâd, ağlayalı, zehr, başına çalsın, ehl-i riyâ, şerr, aldanma, korkak, heder et-gibi kelimeler de karamsarlık ve kötümserliğe tenasüp teşkil edecek şekilde seçilmiştir.

Klasik Türk şiirinde yaygın olarak kullanılan *Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün* hezce bahriyle yazılmış olan gazeli vezin açısından da oldukça başarılıdır. Şair gazelde ulamaları çokça kullanmış, imale ve zihâf gibi aruz kusurlarına neredeyse hiç düşmemiştir.

Şiir oldukça sade bir dille yazılmıştır. Zehr-i yılân, ehl-i riyâ, evzâ-ı sipihr terkipler dışında terkip kullanılmamıştır. Bu terkipler de halk dilinde sıkça geçmektedir. Altıncı beyitteki *El-heybetü haybet* tabiri Arapça bir tabir olup başarısızlık endişesi şeklinde günümüz Türkçesine çevrilebilir. Şair bu tabiri fikir ve duygularını delillendirmek için kullanmıştır. Şiirde geçen başına çalmak deyimini şiirdeki memnuniyetsizlik hâlini özetler mahiyettedir.

Kulovî-zâde'nin bu gazeli daha önce de belirtildiği üzere *Bir Nev-heves* imzalı bir yazıyla tenkit edilmiştir. Tenkit yazısında "Gazelin vezin ve kafiyesine hiçbir diyecek yoktur" denilerek şiirin daha çok içeriğine yönelik eleştiriler yapılmıştır. Münekkît şiirde kime seslenildiği, bahsedilen sıkıntıların bitip bitmediğinin belli olmadığı eleştirisinde bulunmuştur. Şüphesiz yapılan bu eleştiri şiiri bir düzyazı metni, bir bilimsel yazı olarak görmenin gafletinden ileri gelmektedir. Nev-heves zehr-i yılân terkinde biri Türkçe diğeri Farsça iki kelimenin terkip oluşturmasını garipser. Mısralar ve beyitler arasında anlam bütünlüğü arar. "tebeddülleşir" kelimesi üzerinden de şaire yüklenir. Ona göre Arapça bir kelimeye işteşlik eki getirilemez, bu kural hiçbir gramer kitabında yoktur. Şairin bu kelime yerine vezne uygun olarak "tebdil olur", "tebeddül olur" kullanımlarını tercih edebileceğini söyler. Nev-heves şiirde geçen "evzâ-ı sipihrin (dünyanın hâlleri)" sözünden hareketle zamaneden şikâyetini kınar ve şairin gidip Napoli'ye yerleşmesini önerir. Nev-heves şiirin gönül âleminde bahsederek başladığını son beyitte de gönül adamlarını zamaneye karşı savaşı açmaya kışkırttığını "Hiç maksada nâ'îl mi olur korkak olanlar" sözüyle de yiğitlik gösterdiğini söyleyerek şairi kınamaya devam eder. Makta beytindeki "cân" kelimesinin anlamını da kendince yorumlayarak eleştirilerini sonlandırır.

Kulovî-zâde şiirine yönelik yazılan eleştiri yazısına gazetenin 30 Kanuni Sani 1885 tarihli 21 numaralı sayıda *Bir Nev-heves'e Cevap* başlığı altında yazdığı cevap yazısında Nev-heves'in edebî anlamdaki bütün eleştirilerini deliller getirerek çürütür. "... başkasının eserinde kıl kadar sehviyatı arar iken kendisinin hünerinde fil kadar hatiatı görmemiştir." diyerek Nev-heves'in art niyetli ve acemi olduğunu ima eder.

Nev-heves'in Kulovî-zâde'nin şiirine yönelik eleştirilerini şüphesiz art niyetli olarak değerlendirmek mümkündür. Münekkîdin ismini saklı tutması, şairi başka yere yerleşmeye davet etmesi, şiiri kışkırtıcılıkla suçlaması, mesnetsiz ve klasik Türk şiiri bilgisinden yoksun eleştiriler yazının art niyetle yazıldığını göstermektedir.

Bu eleştiri yazısından anlaşıldığı kadarıyla şiirlerde dolaylı yollardan da olsa, klasik Türk şiirinin mazmunları yoluyla da olsa toplumsal eleştirilerin yapılması mümkün görünmemektedir. Sanatçı istediğini söylemek ve yazmakta dönemin Bosna-Hersek coğrafyasında özgür değildir. Bu durumu o yıllarda Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun nüfuzu altına girmesiyle ilişkilendirmek mümkündür.

Toplum hayatından, sosyal sorunlardan uzak olmakla eleştirilen klasik Türk şiirinde geleneksel söyleyiş ve estetik kaideleri dahilinde toplum hayatına, sorunlarına değinilmiş, zamaneden şikâyet edilmiş, doğrudan ve dolaylı eleştiriler yapılmıştır. Yukarıdaki gazete yönelik eleştiri yazısı ise sanatçının uzaktan veya yakından etliye sütlüye karışmamasını telkin etmektedir. Zira gazetenin diğer sayılarında yayımlanan edebî yazıların şehir methiyeliri ve tarih türünde yazılmış olmaları bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Kulovî-

zâde'nin eleştiriye cevaben yazdığı yazıda içeriğe, temaya yönelik eleştirilere cevap vermemiş olması, edebî mütalaalar dışına çıkmaması sanatçıların serbestçe yazamadıklarını göstermesi açısından değerlendirmeye açıktır.

Kulovî-zâde Es'ad Efendi'nin gönderdiği gazel-i belîğdir:

3.*

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Remel . . - / . . - / . . - / . . -

1. İrtibâtım benim ol dilber-i zîbâ iledir
İnsibâtım benim ol sâgar-ı mînâ iledir
Bezme gel yâr içelim bâde kadeh sun bize kim
Lezzet-i zevk ü safâ câm-ı musaffâ iledir
3. Zâhidin dün gece çok oldu hele safsatası
Zannı isbât-ı hüner 'âlemi iğvâ iledir
Yâr seninle gidelim meclisine rindânın
Kays-ı pür-gam dahi ol bezmde Leylâ iledir
5. Ber-güzâr et vatana bu gazeli **Es'ad** kim
Revnağ-ı bâğ-ı cihân bülbül-i gûyâ iledir

Kulovî-zâde rifatlı Esad Efendi'nin gönderdiği gazel-i belîğdir:

4.*

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

Hezec - - . / . - . . / . - . . / . - . .

1. Men mest-i mudâmem çe konem zuhd u riyâ râ
Men rind-i cihânem çe konem zevk u safâ râ
'Uşşâk-ı zamân 'âşık-ı gîsû-yı siyeh-fâm
Men 'âşıkam endüh u gam u cevr u cefâ râ

3

* *Vatan*, 2 Kânunusani 1885, Saraybosna, nr: 17, s. 3.

¹ Ben o güzel dilberle ilgiliyim; o şarap şişesiyle de ferahlarım.

² Sevgili! Meclise gel, kadeh sun bize, şarap içelim; zevk ve eğlencenin lezzeti saf şarapla olur.

³ Zahidin dün gece çok safsatası oldu; o insanları ayartmayı hüner sergilemek zannediyor.

⁴ Sevgili, gel seninle rindlerin meclisine gidelim; gamla dolu Kays bile o mecliste Leyla iledir.

⁵ Esad, bu gazeli Vatan'a hediye et; zira dünya bağının güzelliği öten bülbülün ileri gelir.

4

* *Vatan*, 9 Kânunusani 1885, Saraybosna, nr: 18, s. 3. (Gazelin çevirisi Genç Osman Geçer'in ilgili çalışmasından alınmıştır.)

¹ Ben daima sarhoşum, zühdü ve riyâyı ne yapayım; ben dünyanın rindiyim, zevk ve sefayı ne yapayım.

² Zamane âşıkları, siyah renkli zülûfe âşıktır; ben gam ve kedere, cevir ve cefaya âşığım.

3. Bi-zârem ez'ân meclis-i yârân ki vefâ nîst
Der meclis-i işân ne mürüvvet ne mudârâ
Yâr ân ki tu-râ hûn-i ciger râ koned ihsân
Hem behr-i tu cân râ dehed ey şûh-i dil-ârâ
5. **Es'ad** be-horîm ân mey-i peymâne-i Cemşid
Tâ işve koned muğbeçe-i dîn-i Nasârâ

Eşia-pâş hüner ve irfan ile sevgili vatanımızı gayet dehşetli bir leyli-i muzlimenin infilak-ı nûr-ı seheri gibi ziyadâr veyahut senelerce illet-i küsufa müptela olup bir demde şifa-yab ü incila olan aftar-ı tabân gibi revnakı nûmudâr edecek kadar bir hassiyet-i celileye malik ve hukûk-ı mukaddesemizi paymâl-i ayyâr-ı bed-tebârdan hıfz ve vikaye mesleğine salik olan gazetenizin zuhûru doğrusu evlâd-ı vatandan herkesin bâ'is-i sürur-ı mevfuru olduğundan taraf-ı acizanemden dahi arz-ı tebrike müsaraat ve münasip görüldüğü halde şu gazelin bir köşesine vaz'ı istircasına mücaseret kılındı.

Kulovî-zâde Es'ad

1885 tarihli yukarıdaki iki gazelde Kulovîzâde'yi önceki iki gazelden farklı bir hüviyette görmekteyiz. İlk iki gazelde sosyal meselelere değinen, vatan sevgisini öne çıkaran şair bu gazellerinde rint-meşrep bir görüntü çizmektedir. Yukarıdaki iki gazel de konusu bakımından rindane gazel türündedir. Farsça gazelin Türkçe nesre çevirisi yapılmış olup Türkçe gazel üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.

Kulovî-zâde Türkçe gazelde sâgar-ı minâ, bezm, bâde, kadeh, zevk u safâ, câm-ı musaffâ, meclis, rindân gibi meyhaneye ile ilgili unsurlar ile dilber-i zibâ, yâr, zâhid, Kays-ı pür- gâm, Leylâ, bağ-ı cihân, bülbül-i gûyâ gibi sevgili ve âşık ile ilgili unsurları bir arada kullanarak klasik Türk şiirinde en çok rastlanan bir tenasüp örneğini sergilemiştir.

Gazelin ilk beytinde alımlı güzeller ile içki kadehlerinin asıl ilgi alanını teşkil ettiğini *irtibâtım* ve *insibâtım* sözcükleriyle dile getirme ihtiyacı hissetmesi önceki iki gazeli ile kıyaslandığında bir açıklama yapma gereği duygusuyla şairin gazelini yazdığı hissini uyandırmaktadır. Ayrıca şair *irtibât* ve *insibât* kelimelerinde olduğu gibi *iledir* redifi ile de bütün ilgi alanının sevgili ve meyhaneye bağlantılı olduğunu göstermek istemiştir. İkinci ve dördüncü beyitlerde şair âşık kimliğiyle sevgiliyi içki meclisine davet eder, gam dolu Kays da o mecliste Leyla ile birlikte. O mecliste içilen kadehler zevk ve safa vermektedir. Âşık için meclis adeta bir kaçış ve sığınma yeridir. Üçüncü beyitte şair zahitlere çatar, zahitlerin tek hüneri safsatalarla insanları ayartmaktır. Son beyitte şair kendisini dünya bağının süsü olan hoş ötüşlü bülbüle benzeterek gazelini *Vatan* gazetesine hediye eder.

Kulovî-zâde'nin *Vatan* gazetesinde dört gazeli yayımlanmıştır. Bu gazellerden biri Farsçadır. İlk iki gazelle son iki gazel içerik ve dil açısından birbirinden çok farklıdır. İlk iki gazelde Kulovî-zâde, Türk edebiyatının Tanzimat'ın birinci dönem şairleri olan Nâmık Kemâl, Ziya Paşa gibi sosyal konulara değinen, vatanın birlik bütünlüğünü vurgulayan bir çizgide görülmektedir. Son iki şiirde ise şair bir divan şairi kimliğiyle karşımıza çıkmakta olup divan şiirinin geleneksel âşık kimliğindedir. Şiirleri Kulovî-zâde'nin klasik Türk şiiri geleneğini çok iyi bildiğini, aruza hâkim olduğunu göstermektedir.

³ Vefa bulunmayan dostlar meclisinden bizârim; onların meclisinde ne mürüvvet var, ne müdâra.

⁴ Sevgili! Sana kanlı ciğeri ihsan eden, canını da verir, ey gönül süsleyen şûh!

⁵ Ey Es'ad! O şarabı Cemşid'in kadehinden içelim de, Hıristiyan dininin dilberi işvelensin.

“Taşlıca’dan Varakadır”

el-Marûz!...

Maarîf hakkında bazı mülâhazatı havi olarak iki ay kadar akdem takdim eylediğim varaka-i âcizane şeref-i tab ve intişardan mahrum buyrulmuş olması iki sebebe hamledildi ki sebeb-i evvel sıhhate daha mümâssşe görünüyor. Mektubu postaya isale memur zat posta ücretini kise-i denaetine vaz ile varakayı kopardı veyahut muhteviyat-ı arıza meslek-i âlilerine tevafuk etmedi. Her ne ise mebahis-i edebiyat için sahaif-i matbaat küşadedir ümidiyle zirdeki gazel-i acizinin bir kenara sıkıştırılarak dercini temenni ederim.

Bosna Mekteb-i İdadisi Lisan Hocası

Sabık Yüzbaşı Hayrettin

Gazel

5.*

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Ümidim kat’ olup bitmez ki yâ cânân u yâ cândan
Geçip bende cihânda kurtula bu âh u efgândan
Usanmaz bıkmaz ol gaddâr cefâ-yı cân-hırâşından
Tevakkî etmedi bir kerre olsun kahr-ı Sübhândan
3. Dedikçe yerde kalmaz bunca âhım gayrı insâf et
İtâb eylerdi vahşice çıkardı dinden imândan
Ederdim kasd-ı cân cânım halâs olmak için ammâ
Gene korkar idim ki olmayam erbâb-ı ‘isyândan
5. Olurdu gün ki hisseyler idim ‘ömrümde bir lezzet
Duyunca hâl-i ‘aşkın hükmünü erbâb-ı ‘irfândan
Velâkin sûret-i sabr u sebâta bulmadım imkân
Muhâl-âsâ ba’iddi çün tahammül hadd-i imkândan

5

* *Vatan, 23 Kânunusani 1885, Saraybosna, nr: 20, s. 4.*

¹ Ümidim sevgili ya da candan kesilip de sona ermez ki; zincirlere bağlansa da bu bağırıp inlemelerden kurtulsa.

² O gaddar can mahveden eziyetinden usanıp bıkmıyor; bir an olsun Allah’ın kahrına uğramaktan sakınmıyor.

³ Bunca ahım yerde kalmaz, insaf et dedikçe vahşice eziyet ederdi, dinden imandan çıkardı.

⁴ Canımı kurtarmak için canıma kast ederdim ama isyan edenlerden olmaktan korkardım.

⁵ Öyle günler olurdu ki irfan ehlinde aşkın hâllerinin gereklerini duyduğumda hayattan lezzet aldığımı hissederdim

⁶ Ama bir türlü sabır ve irade gösterme imkânım olmadı; çünkü tahammül bir hayal gibi imkân dahilinden uzaktı.

7. Edelden vahdeti dârü'n-necât ben kendime kendim

Masûnum âfet-i cânndan da **Hayrî** cevri-i cânândan

Bosna ve Hersek Evkâf Müfettişi Başağaç İbrâhîm Edhem Bey, *Vatan* gazetesinin yazarlarından ve Bosna-Hersek'in önemli aydınlarından Safvet Bey Başaç'ın babasıdır.

Gazelde sıradışı bir divan şiiri âşık portresi çizilmiştir. Âşık beyitlerin tamamında sevgilinin çektiği eziyetten muztarip olup şikâyet etmektedir. Âşık ne candan ne de canandan olabilmektedir. Sürekli feryad ve figan etmektedir. Onu ayakta tutan can ve canana dair ümididir. Ancak gaddar olarak nitelediği sevgili Allah'ın kahrından sakınmayıp canlar parçalayan eziyetlerine usanmadan devam etmektedir. Âşık yalvarıp insaf et dedikçe sevgili vahşice eziyetler etmekte din, iman dinlememektedir. Şair üçüncü beyitte günlük konuşma dilinin doğallığı içerisinde *ahı yerde kalmamak, dinden imandan çıkmak* deyimlerini kullanmıştır. Âşık eziyetten kurtulmak için canına kıymayı bile düşünmektedir ancak Allah'a isyan edenlerden olmaktan korkmaktadır. Beyitlerde sevgilinin eziyetinden memnun olmak hatta eziyetin artarak devam etmesini istemek, eziyetten zevk almak gibi klasik Türk şiirindeki âşığın hususiyetlerinin tersine bir durum görülmektedir. Divan şairi sevgilinin eziyetini artırmasını arzu ederken bu gazelde sürekli şikâyet eden bir âşık psikolojisiyle karşılaşılmaktadır. Beşinci beyitte irfan ehlinin aşkın hâllerini anlattıkları zamanlarda sınırlı da olsa âşık hayatından tat alabilmektedir. Bu da göstermektedir ki âşık, sevgili ile olan münasebetinden memnun değildir. Onu mutlu eden sadece aşka dair dinledikleridir. Ancak yine de sevgilinin cevri öyle bir kerteğe gelmiştir ki âşık için tahammül, imkân dahilinde olmayıp hayal bile edilememektedir, sabır ve dayanma gücü bulamamaktadır. Son beyitte âşık can ve canan derdinden sağlam şekilde kurtulabilmenin yolunu vahdete sığınmakla bulabildiğini söylemektedir.

Şiirde konu bütünlüğü olduğu için yek-ahenk bir gazeldir. Şair, aruzu kullanmada ustadır. “ân” kafiyesi ve “-dan” redifi şiire ahenk katmıştır. Yer yer ikili terkipler kullanılmakla birlikte şairin dili oldukça sadedir. Şiirde sevgilinin eziyetini anlatabilmek için eziyet sıkıntı ile ilgili kelimeler tenasüp ve tezat içerisinde kullanılmıştır.

Evkâf müfettişi rifatlı İbrahim Edhem Bey'in nazm u inşad edip gazetemize derc olunmak üzere göndermiş oldukları kıta-i dil-arâdır:

Kıt'a

6.*

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Nâm-ı 'âlî-şânını ta'zîm edip ihyâ eden

Ol şebi kim bi's-sa'âdet anda toğmuş Fahr-i kü'l

Şübhesiz nâ'il olur ser-mâye-i fevz ü necât

Ahmedin zikriyle feyz-yâb olur cân u gönül

⁷ Ey Hayrî! Vahdeti kendime kurtuluş ve azık olarak seçtiğimden beri can derdinden de canan eziyetinden de korunmuş durumdayım.

⁶

* *Vatan*, 2 Kânunusani 1885, nr: 17, s. 3.

¹ Yüce adını ululayıp ihya eden Kâinatın Övüncü o kutlu gecede doğdu.

² Ahmedî zikreden şübhesiz kurtuluş ve selamet sermayesine nail olur, can ve gönül feyizle dolar.

3. İlet-i gâ'yyedir eflâk ü hâkin halkına
Ahmed-i şâh-ı rusul olsun sana zikri şügül
Vâsıl-i semt-i necât istersen olmak **Edhemâ**
Her dem olsun zikr ü fikrin Ahmed-i hâdi sübül

Gazetenin 2 Kânunusani 1885 tarihli sayısının ilk sayfasında *Mevlid-i Şerif Hazret-i Nebevî* başlıklı bir yazı vardır. Bu kıt'a da Mevlid Kandili münasebetiyle gazetede yayımlanmış bir na'ttır. Şiirde âlemlerin övüncü ve yaratılış sebebi Hazreti Peygamber'in zikriyle meşgul olmanın kurtuluşa erdireceği vurgusu yapılmaktadır. Şiir dil, anlatım ve muhteva açısından klasik Türk şiirindeki na'tlarla aynı hususiyetleri taşımaktadır.

Bosna ve Hersek Evkâf Müfettişi Başagiç İbrahim Edhem'in Vatan gazetesi hakkında keşide-i silk-i sutûr eylediği tarihtir.

Kıt'a

7.*

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Müjde ey ehl-i vatan bunu eser etdi zuhür
Kim ana olmaz bedel genc-i ferâvân bi-gümân
Zerre-i ahkardır âsâr kadrine nisbetle genc
Böyle âsârında temyiz ehli etmişdir beyân
3. Ma'rifet neşrine hizmet eyleyen bu nev-varak
Tab' u neşrine hükûmet etdi lutfun râyegân
Toğrusu tertib olundu bi-bedel bir gülsitân
'Andelîbân-ı vatan şevk ile olsun nağme-h'ân
5. Muttali' ahvâline olmak zamânın isteyen
Olmasın bu nüsha-i mergûbeden hâli bir ân

³ Yeryüzü ve gökyüzünün yaratılış sebebidir; risalet şahı Ahmed'in zikriyle meşgul ol.

⁴ Ey Ethem! Kurtuluş semtine ulaşmak istiyorsan her zaman zikrin ve fikrin yolların en doğrusuna götüren Hz. Nebi olsun.

^{7*}

Vatan, 26 Eylül 1884, Saraybosna, nr: 3, s. 2.

¹ Ey Vatan okurları/vatan evlatları müjdeler olsun! Öyle bir eser ortaya çıktı ki şüphesiz en büyük hazineler ona eşdeğer olmaz.

² Hazineler eserlerin değeri yanında hakir bir zerredir; arif olanlar eserlerinde bunu böyle söylemişlerdir.

³ Hünerlerin açığa çıkmasına hizmet eden bu yeni sayfaların basılıp bolca dağıtılması Allah'ın lütfudur.

⁴ Doğrusu eşsiz bir gül bahçesi tanzim edildi; vatanın bülbülleri mutlulukla nağmelerini söylesinler.

⁵ Zamânın havadislerini öğrenmek isteyenler bu revaçtaki sayfalardan bir an olsun habersiz kalmassınlar.

- Kişver-i ma'nâyı teshîr etmeğe sâ'î olan
Etsin istishâba bunu ihtimâm ez-dil (ü) cân
7. Sırrına hubb-ı vatan vâkıf olan 'ârif buna
İftihârâne be-câdır etse bezl-i nakd-i cân
Milletin hıfz-ı hukûk âyâtını tefsîr eder
İntibâhı mücib eyler nice hikmetler beyân
9. **Ethemâ** bir böyle âsârın vücûda gelmesi
Mahz-ı lutf-ı Kibriyâdır hakkımızda bî-gümân
Hâle-i mahv olur târîh-i cevherdârda
Tab' ile işbu varak oldu *Vatan pertev-feşân*

(Sene 1301)

Şiir, aruzun *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbında yazılmıştır. Şiirde redif bulunmayıp kafiye sesleri "ân"dır. Şiirde makla beyti yoktur. xa xa xa xa... şeklinde kafiyelendiği ve iki beyitten fazla olduğu için nazım şekli kıt'a-i kebiredir. Klasik Türk edebiyatında tarihler bu kıt'a biçimiyle genellikle yazılırdı.

Şair, bu tarih şiirini *Vatan* gazetesinin yayım hayatına başlaması vesilesiyle kaleme almıştır. Kıt'anın sonunda verilen tarih; hicri 1301 (1893)'dir. Bu tarih gazetenin yayım hayatına başladığı yıldır.

İlk dört beyitte gazetenin yayım hayatına başlamasının verdiği sevinç anlatılır. Şair, *Vatan* gazetesinin yayımlanmasını büyük müjde olarak niteler ve duyurur. Gazete sözü yerine eser sözünü kullanan şair gazeteyi en büyük hazinelerden daha değerli görür. Bu eser Allah'ın bir lütfudur, eşsiz bir gül bahçesidir, gazetede yazıları çıkacak olanlar da bu bahçedeki bülbüllerdir.

Beşinci beyitten itibaren şair gazeteye sahip çıkılmasının, onun korunmasının ne denli önemli olduğu üzerinde durur. Bu beyitlerde gazetenin neden önemli olduğuna dair bilgiler de verilmektedir. Zamanın havadisleri gazeteden takip edilebilecektir. Gazetede söz ve anlam hünerleriyle dolu edebî yazılar yayımlanacaktır. Gazete, memleketin güzellikleri, memleket sevgisi ile dolu olacaktır. Halk, gazete sayesinde hakkını hukukunu öğrenecek daha da bilinçlenecektir. Şair dokuzuncu beyitte gazeteyi Allah'ın büyük bir lütfu olarak gördüğünü tekrar söyler. Üçüncü ve dokuzuncu beyitlerde bu düşüncenin tekrarlanması dönemin toplumsal yapısı bakımından oldukça önemlidir. Şiirin son beytinde geçen *târîh-i cevherdâr* ibaresi yalnız noktalı harfleri hesap olunan demektir. Üçüncü beyitte belirtildiği gibi gazete geniş bir kitleye hitap etmektedir. Gazete haber, sanat, halkı bilgilendirme, aydınlatma işlevine sahiptir. Türk edebiyatındaki

⁶ Mana ülkesinde büyülenmeye gayret gösterenler can ve gönülden buna sahip çıkmaya özen gösterebilirler.

⁷ Vatanın güzelliğine ve sevgisine vakıf olan arifler; bu (gazeteye) iftiharla canlarını verseler yeridir.

⁸ Milletın haklarını içeren hükümleri açıklar; ortaya konulan hikmetler uyanmayı gerektirir.

⁹ Ey Ethem! Böyle bir eserin ortaya çıkması şüphesiz hakkımızda Allah'ın lütfunun ta kendisidir.

¹⁰ Tarihin seyri içinde her şey durmadan değişir, bu sayfanın basılmasıyla Vatan (yine) ışıklar saçtı.

Tanzimat Dönemi aydınlarında olduğu gibi şair için gazete halkın aydınlanmasının en büyük aracıdır. Bunun için gazeteye sahip çıkılması son derece önemlidir.

Şiirin edebî değerinden ziyade verdiği mesajlar bu şiiri anlamlı ve değerli kılmaktadır. Şiirde söz ve anlam sanatları çok azdır. Şairin en büyük hazineleri gazetenin değeri yanında hakir bir zerre olarak görmesi, gazeteyi gül bahçesine, yazarları da bülbüllere benzetmesi öne çıkan teşbih örnekleridir.

Mostarlı Derviş Paşa (1552-1603)

Bin on (1010) tarihinde Mostar'da bulunduğu esnâda Mostar hakkında keşide-i silk-i nazm ve inşâd buyurdıkları mehdîyedir:

Kaside

8.*

Mefâ'ülün mefâ'ülün mefâ'ülün mefâ'ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Beyân-ı vasfa gelmez hüsn-i bi-hemtâsı Mostar'ın
Aceb mi olsun ey dil âşık-ı şeydâsı Mostar'ın
Hele olmaz bu dünyâda meger Firdevs-i â'lâda
Hevâ-yı dil-keş [ü] âb-ı hayât-efzâsı Mostar'ın
3. Temâşâ eyleyen kesb-i hayât-ı nev kılur her dem
Müferrihdir dili her gûşe-i zibâsı Mostar'ın
Miyâhıyla fevâkih kesretiler Şâm-ı sânidir
Behişt-âsârıdır her ravza-i ra'nâsı Mostar'ın
5. Ulüvv-i şân-ile zâtü'l-burûcun tâkına benzer
Ol iki kollarıyla cîsr-i müstesnâsı Mostar'ın
Ana çift olmağa tâk-ı semânın tâkati yoktur
Felekde tâkyedir cîsr-i felek-fersâsı Mostar'ın
7. Cihânı arasan halkı gibi kâbil bulunmaz hiç
Kavâbil kânıdır şehr-i cihân-ârâsı Mostar'ın

8

* *Vatan*, 26 Eylül 1885, *Saraybosna*, nr: 52, s. 3.

¹ Ey gönül! Mostar'ın eşsiz güzelliği dile getirilemez; Mostar'ın çılgin âşıklarının olmasına şaşılır mı?

² Mostar'ın gönülleri cezbeden havası, hayat veren suyu bu dünyada başka yerde yoktur yüce cennette bile yoktur.

³ Mostar'ın merkezi ve her güzel köşesi gönül açıdır; seyreden her zaman yeni bir hayat bulur.

⁴ Sularıyla bol bol yemişleriyle ikinci Şâm'dır; güzel güzel bahçeleriyle Mostar cennetten bir eserdir.

⁵ Mostar'ın o eşsiz iki kollu köprüleri yüce şöhretleriyle gökyüzünün kemerlerine benzerler.

⁶ Gökyüzü kubbesinin ona çardak olmaya gücü yetmez; Mostar'ın gökyüzünde takat bırakmayan köprüleri semada bir takke gibidir.

⁷ Dünyayı arasan halkı gibi yeteneklisi yoktur; dünyanın süsü Mostar kabiliyetler ocağıdır.

- Koyar seyf ü kalem ehli içinde mâ-tekaddemde
Olur hâsıl dem-â-dem kâmil ü dânası Mostar'ın
9. Yanında tûtîyân hindî olur hâmûş u dem-beste
Bugün **Dervîş** sensin bülbül-i gûyâsı Mostar'ın

Dervîş Paşa, Bosna doğumlu 16. yüzyıl divan şairidir. Gazetede yukarıdaki şiirden önce tumturaklı bir nesirle Dervîş Paşa'nın hayatı hakkında bilgi verilmiştir.

Dervîş Paşa'nın şiiri kaside nazım şekliyle 9 beyit olarak yazılmıştır. Şehrin adına izafeten şiiri "Mostar" redifi ile yazmıştır. Kasidede "â" kafiye, "-sı Mostar'ın" ise rediftir. Şehrin güzelliği ve övgüsü konu edildiğinden bu şiir bilâdiye/beldenâme türündedir.

Klasik Türk edebiyatında şehirleri konu alan manzum ve mensur eserler yazılmıştır. Manzumeler içerisinde bir şehrin önde gelen tiplerinin ve güzellerinin anlatıldığı manzumelere "şehrengiz", şehir ve beldeleri konu edinen manzumelere "bilâdiye" adı verilmiştir. Bir şehri övmek için yazılan şiirlere "tarifname", bir şehrin kaybedilmesiyle ilgili söylenmiş olanlara "şehir mersiyesi" denmiştir. Mesire yerlerinin anlatıldığı "mesair"ler ile nesip kısmında şehir tasvirlerinin yapıldığı kasideleri de şehirleri konu alan manzumelere örnek olarak göstermek mümkündür (Selçuk, 2014:27-29).

Safvet Başağaç, Dervîş Paşa'nın bu kasidesine büyük divan şairi ve nesir ustası Nergisi'nin nazire olarak "Sarayun" redifli kasideyi yazdığını ifade etmiştir.*

Kaside, *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Yer yer imaleler dışında aruz kusurları yok denecek kadar azdır.

Dervîş Paşa, şiirin ilk beyitte şehrin güzellikte eşinin bulunmadığını, çılgın âşıklarının olduğunu söyler. Yedinci beyte kadar da şehrin tarihi ve tabii güzelliklerinden bahseder. Şehri cennetle kıyaslayarak Mostar'ın suyunun ve havasının cennette bile olamayacağını söyler. Şehrin her köşesi gönül açıdır, yemişleri boldur bu yönüyle Şam gibidir. Mostar, Bosna-Hersek'in tarihi bir şehridir. Boşnakça ve diğer Slav dillerinde "Mostar" köprü anlamına gelir. Şair beş ve altıncı beyitlerde ünlü Mostar köprüsünü mübalağa yoluyla gökyüzünün kemerlerine ve gökyüzündeki bir takkeye benzetir. Yedi ve sekizinci beyitlerde şair Bosna insanından söz eder. Mostar halkı son derece yeteneklidir, şehir bir kabiliyetler ocağıdır. Mostar kılıç ve kalem ehlinin kavşak yeridir, birçok âlim yetiştirmiştir. Son beyitte şair kendisini Mostar'ın öten bülbülüne benzetir, abartılı bir dille papağanların bile kendi yanında dillerinin tutulacağını söyler.

Bütün şiir "Mostar'ın" redifi üzerine kuruludur denilebilir. Şiirde redif bir tamlamanın tamlayanıdır. Rediften önceki kelime ve kelime grupları yani tamlananlar Mostar'ın bir hususiyetini ifade etmektedir: hüsn-i bî-hemtâsı Mostar'ın, âşık-ı şeydâsı Mostar'ın, âb-ı hayât-efzâsı Mostar'ın, gûşe-i zibâsı Mostar'ın, ravza-i ra'nâsı Mostar'ın gibi.

Şiirin dili günlük konuşma diline yakındır. Beyitlerin ilk mısraları ikinci mısraların açıklaması mahiyetindedir. Şiirdeki konu gereği en çok kullanılan edebî sanatlar teşbih ve mübalağalardır.

⁸ Öteden beri kılıç ve kalem ehlinin kavşak yeridir; sözün kıyası Mostar'ın daima büyükleri ve âlimleri olmuştur.

⁹ Dervîş! Bugün Mostar'ın öten bülbül sensin; papağanlar senin yanında hindiye dönüşür, dilleri bağlanır, suskun kalırlar.

* Nergisi'nin söz konusu kasidesi de Vatan gazetesinde yayımlanmış olup aşağıda bu kasideye de yer verilmiştir.

(Der-saadetten tahrîrât-ı Mahsûsa)

Huzûr-ı âli-i ekremîlerine

İzzetlü efendi hazretleri

İki sene mukaddem bir zât Mostar hakkında söylediği bir (methiye) birkaç gün evvel yedime geçip (Vatan) ceride-i feridelerine derç buyurulması bendenizce münasip görülmüştür. Sizce de şâyân-ı kabul olduğu hâlde tab' buyurulması menût re'y-i âlileridir efendim;

Fi 17 Haziran sene 312

Vatandaşınız Tayyîb

Gazel

9.*

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Kıt'a-i Hersek içinde belde-i Mostar şehir
Feyyih-i iz feyyih-i fazl feyyih-i ihsân-ı kesir
Menba-ı ilm ü maârif menşe-i fenn ü edeb
Nûr-ı ilmü'l-şeyh yüyî lâmi-i meselü'l-münîr
3. Mesned-i iftâ-yı tezyin eylemekde hâliyâ
Câmi-i küll'ül-fezâil nâsırüddinü'l-beşîr
Mevlîd-i şîrân-ı tabiat merkez-i erbâb-ı rezm
Elciü ervâhe ehli'l-küfri fi dâri's-sa'îr
5. Mesken-i ehl-i sehâvet mevtün-ı ashâb-ı hayr
Yükrimüne'd-dayfe birren simâ hab-ı fakîr
Maşrık-ı dav'-i melâhat masdâr-ı enva'-ı zevk
Lâ-adale's-şems illâ min sinâhum müstenîr

9

* Vatan, 26 Eylül 1885, Saraybosna, nr: 52, s. 3.

¹ Hersek bölgesinde yer alan Mostar şehri, yücelik, fazilet, bol lütufların mekânıdır.

² İlim ve terbiye menbaı, fen ve edep kaynağıdır; şeyhlerin ilminin, parlak fikirlerinin doğduğu yerdir.

³ Şimdi de (Mostar) güzel fetvaların verildiği, müjdelerin dillendirildiği, faziletlerin bir araya geldiği yerdir.

⁴ Aslan karakterlilerin doğduğu, savaşçı yiğitlerin yetiştiği; küfür ehlinin ruhlarının ateşe atıldığı yerdir.

⁵ Cömertlerin meskeni, hayır ehlinin vatanıdır; orada misafire ikramda bulunulur, muhtaca sahip çıkılır.

⁶ Güzellik güneşinin doğduğu, türlü zevklerin yaşandığı yerdir. Güneş zayıf düşünce onların ışığından faydalanır.

7. Ân u şîve kızlarında başkaca şâyân-ı kayd
Kad-tahyîr ü ihtirâk min husnihâ cem-i gafîr
Mîvece cennet-misâl ab-ı hem-cû-i selsebîl
Fâ-teşerrûf bi'd-duhûl nimetü'l Rabbi'l-kadîr
9. Ey ki vafına cesaret eyleyen şuride-baht
Keff an-meydân-ı medh list bi'l-künhi habîr

Bu şiir de Mostar'ı övmek maksadıyla gazel nazım şekliyle yazılmış bir "bilâdiye"dir. Şiir, İstanbul'dan Tayyib isimli biri tarafından gazetede yayımlanmak üzere gönderilmiştir, şairi bilinmemektedir. Şiirin ilk göze çarpan yönü oldukça ağır bir dille yazılmış olmasıdır. Şiir Arapça terkiplerle örülüdür. Mostar'ın maddi ve manevi güzellikleri mübalağa, teşbih ve kıyaslamalarla anlatılmaya çalışılmıştır. Şehrin dini havasından, tarihinin zenginliğinden, tabii güzelliklerinden, insanların cömertliğinden, dindarlığından, misafirperverliğinden, kızlarının güzelliğinden bahsedilmiştir.

Vatan gazetesinde övgüsü yapılan hakkında şiirler kaleme alınan şehirlerden biri de Bosna Hersek'in Ilıca şehridir. Gazetede Ilıca şehrinin güzelliklerinin övüldüğü iki manzume bulunmaktadır. Bu manzumeler İranlı Ahmed Hamdi Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Manzumelerden biri kaside diğeri gazel nazım şekliyle yazılmıştır.

Ilıca'nun medâyhine dâir **İranlı Ahmed Hamdi Efendi** tarafından mersüledir:

Kaside

10.*

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Neş'et-âver Ilıca çün dilber-i ruhsâr-ı gül
Güne güne rekz olub ol bahçede eşcâr-ı gül
Ravza-i bağ-ı İrem ger ben desem şâyestedir
Böyle bir revnak-feşândır her taraf envâr-ı gül
3. Dilberânçün mâh-ı tâbân her taraf cevân eder
Neş'e-yâb eyler dil-i aşkı ol enzâr-ı gül

⁷ Kendine özgü güzellikleri ve edaları dikkate şayandır; güzelliklerinden dolayı herkes hayrete düşerek tutuşur.

⁸ Meyveleri cennet meyveleri gibidir, suyunun içimi hoştur; kadir olan Mevla'nın nimetine mazhar olmakla şereflenin.

⁹ Ey vasıflarını anlatmaya cüret eden kendini bilmez! Ben övgü meydanında onun özünü anlatmaya muktedir değilim.

¹⁰ * Vatan, 31 Ağustos 1894, Saraybosna, nr: 513, s. 2-3.

¹ Ilıca bahçelere dikilmiş rengârenk gül fideleri ile gül yanaklı güzeller gibi neşe saçıyor.

² Çeşit çeşit gülleriyle her taraf öyle güzelliklerle dolu ki cennet bahçesi olduğunu söylesem yaraşır.

³ Güzeller parlak ay gibi her tarafta gezinir; güllere yönelen bakışlar aşkın gönlünü neşeyle doldurur.

- Âşık isen ey dilâ aç sen basiret çeşmini
Bak ne gûnâ sun'-ı Mevlâyı eder izhâr-ı gül
5. Âferin ol zâta kim bu bâğı bünyâd eylemiş
Cennet-âsâ her tarafda hûri-i dildâr-ı gül
Bahçenin her bir tarafta yapmış âli kasriler
Her kafeste na'me eyler bülbül ü gülzâr-ı gül
7. Bir aceb cây-ı neşât olmuş bu bağı dil-rubâ
Eyliyor pek bir tekessür dâima züvvâr-ı gül
Çün yapılmış bâgide her bir taraf germâbeler
Âb-ı sâfi câri etmiş bağı cûyibâr-ı gül
9. İlica hâssiyyetin gülzârımız etmiş beyân
Söylemiş bir hoş gazel çün eylemez inkâr-ı gül
Bir tarafta havz-âbı yapmış ol sâhib-hüner
Dâimâ su andan eyler her taraf fevvâr-ı gül
11. Bir tarafta suffe-i âli müzeyyen ferş olub
Ekl ü şûrb eyler o yerde dilber-i mehpâr-ı gül
Bir aceb câ-yı latifde nağme-sâz sâzendeler
Böyle çün bülbüller mi mestân eder etvâr-ı gül
13. Bağ içinde nev'-i güller goncalar handân olub
Bü-yı anber neşreder her yerde ol âsâr-ı gül
Gül-ruh u simîn beden nâzik edâ lâgar-miyân
Cem' kılmış bağ içinde cümle şirin-vâr-ı gül
15. Şu'le-ver fânûsiler tertib eder hengâm-ı şeb
Sanki nur-efşân olub ol ahter-i seyyâr-ı gül

⁴ Ey gönül! Âşıkсан sen de basiret gözünü aç; güllerin görüntüsü Allah'ın sanatını ne surette gösterir.

⁵ Bu bağı inşa eden zata aferin! Güle gönül veren huriler cennet misali her taraftadır.

⁶ Bahçenin her tarafına yüksek köşkler yapılmış; gül bahçesinin bülbülleri her kafeste şakıyor.

⁷ Güzellerle dolu bu bağı neşe veren acayip bir yer olmuş; gülleri görmeye gelenleri durmadan artırıyor.

⁸ Bağı her bir tarafına kaplıcalar yapılmış gibi, gül gibi akar sular arı sularını bağı akıtıyor.

⁹ Gül bahçemiz İlica'nın özelliklerini yansıtıyor, güle münasip gelen güzel bir gazel söylüyor.

¹⁰ Hüner sahipleri bir tarafa havuz yapmış daima oradan gül fişkirtan su akıyor.

¹¹ Bir tarafta süslerle donatılmış yüksekçe bir sofa; orada ay parçası güzeller yiyip içerler.

¹² Acayip güzel bir yerde şarkı söyleyen sazandeler gül tavırlarıyla bülbülleri sarhoş ederler.

¹³ Çeşit çeşit güller, goncalar bağda açarlar; o gül eserleri her yere amber kokusu saçarlar.

¹⁴ Gül şirinliğinde bütün gül yüzlü, gümüş bedenli, nazik tavrılı, ince belliler bağı içine toplanmış.

¹⁵ Işıklı fanuslar akşam vakti yakılır; sanki gezici gül yıldızları ışık saçar.

- Bir aceb bezmî şebistân bâde-nûşan dilberân
 Aksedib dilber yüzünden çün şarâb-ı nâr-ı gül
17. Mest olub seyrân için bir tavrı dâmençin olur
 Hasretiyle çün bakıp dilber de etmiş âr-ı gül
 Gül yanında çün gezer nîm mest olan ma'sûkalar
 Başka bir hâl kesbeder ol şîve-i reftâr-ı gül
19. Bağçeyi çün reng-i tâvus eylemiş arz-ı cemâl
 Görmemiş çeşm-i cihân gördüm demiş ikrâr-ı gül
 Böyle bir bezme duhûl etse olur mu **Andelîb**
 Çün müzeyyen eylemiştir ol der ü divâr-ı gül

İranlı Ahmed Hamdi

Kaside nazım şekliyle kaleme alınan bu şehir güzellemeşi, 20 beyitten oluşmaktadır. Ilıca şehrindeki bir gül bahçesini konu aldığı için şiir mesair türü içinde değerlendirilebilir. Şair hakkında tezkirelerde devir kaynaklarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şaire ait gazetedeki her iki şiirin Ilıca'yı konu edinmesi şairin Ilıcalı olduğu veya Ilıca'da yaşadığı bilgisine ulaştırmaktadır.

"Gül" redifi üzerine kurulu kasidede "gül" anlam genişlemesine uğrayarak bahçenin ve içindekilerin güzelliğinin yerini tutmuştur. Gül redifi bütün beyitlerde terkip dâhilinde kullanılmıştır: ruhsâr-ı gül, züvvâr-ı gül, mehpâr-ı gül gibi. Terkiplerde "-âr" kafiye, "-ı gül" ise rediftir. Beyitlerdeki kelimeler kafiye ve redifi oluşturan terkip hâlindeki kavramları anlatmaya ve açıklamaya dönük olarak kullanılmıştır. Gül redifli terkipler kurma endişesi kimi beyitlerde anlamın zayıflamasına neden olmuştur.

Şiir bir tasvirle başlar. Bahçenin her tarafına çeşit çeşit gül fideleri dikilmiştir. Güller ve gül yanaklı güzeller insanlara neşe vermektedir. Rengârenk gülleriyle bahçesine cennet bağı denilse yeridir(teşbih). Güzeller parlak ay gibi çevreyi dolandır, gül seyri aşka meyilli gönülleri coşturur. Gözlerini basiretle açanlar güllerin Allah'ın sanatının zuhuru olduğunu görecektir. Beşinci beyitte gül bahçesini inşa eden övülür. Gül bahçesi artık huri gibi güzellerin gezindiği mekân olmuştur. Şair burada gül bahçesiyle yetinmeyip Ilıca'nın güzellerini de ayrıca övmekte onlara olan hayranlığını gizleyememektedir. Bahçenin çevresinde köşklerdeki bülbüller ötüp durmaktadır. Bahçe o kadar revaçtadır ki ziyaretçiler akın akın gelmektedir. Bağın dört bir tarafındaki kaplıcalardan bahçeye sular akıtılmaktadır. Gül bahçesi Ilıca'nın güzelliğinin temsilidir, adeta Ilıca hakkındaki bir gazel gibidir. Bağın içi fiskiyelerle doludur. Ay parçası güzeller kurdukları gösterişli sofralarda yiyip içmektedirler. Bağda şarkılar söyleyen çalgıcılar bülbülleri bile hayran bırakır. Açılan güller her tarafa amber kokusu yayarlar. On dördüncü beyitte gül hoşluğundaki güzellerin özellikleri tasvir edilir. Güzeller gül yanaklı, gümüş bedenli,

¹⁶ Acayip bir gece meclisi, şarap içen güzeller...Sanki güzellerin yüzlerinden gül şarabın ateşi yansıyor.

¹⁷ Gezintiye çıkmak için kendisinden geçen güzeller gülün kızarmasından ilhamla kıyafetlerine daha bir özen göstermişler.

¹⁸ Yarı sarhoş güzeller güllerin yanında gezdiklerinden o nazla yürüyen gül de başka bir tarz edindir.

¹⁹ Bahçe rengârenk bir tavus gibi arz-ı endam edince gül de "dünya gözüyle görmediğimi gördüm" itirafını yapmış.

²⁰ Gül kapıları ve duvarları öyle bir süslemiş ki Andelib böylesi bir meclise girse olur mu?

nazik edalı, ince bellidir. Bu tanımlamalarda teşbih-i belîğ ve Mürsel mecaz iç içe kullanılmıştır. Bahçede ışık saçan fanuslar çevrede renk cümbüşü oluşturmuştur. Şarap içen güzellerin yüzleri gül kızılığında ateş rengindedir. Sarhoş hâlde gezinen güzeller yaptıklarından gül misali utanarak el etek toplar ve farklı bir tavır takınmaya çalışırlar. Güllerin çeşitliliği dünya gözüyle görülemeyecek bir renk cümbüşü oluşturmuştur, ortalık tavus kuşuna dönmüştür. Güller öylesine çevreyi kaplamıştır ki Andelib (şair) bahçeye girip girmemekte şaşakalmıştır.

Şiir, gül bahçesinin ve güzellerin övgüsü ve tasviri üzerine yazılmıştır. Ilıca'ya inşa edilen bahçe iki güzelliği bir araya getirmiştir: güller ve güzeller. Şair, hangisinin güzelliğini anlatacağına şaşırmıştır.

İranlı Ahmed Hamdi'nin "gül" redifli kasidesinin hemen devamında "olur" redifli aşağıdaki gazel yer almaktadır.

Gazel

11.*

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ilıca germâbesi her derde ber-dermân olur
Şöhret-i âvâzesi sıhhatle ber-bürhân olur
Var ise zulmet içinde bir nihân âb-ı hayat
Bu 'ıyân etmiş veli her kim görür irfân olur
3. Haste-gân emrâzına dâim şifâ eyler 'ıyân
Hastenin her derdine bir katresi çün cân olur
Çok hekimler var veli her derdi teşhîs eylemez
Hikmet-i Allâh'a bak su içre derd âsân olur
5. Böyle bir sıhhat verir insana bu âb-ı hayat
Bağ içinde **Andelib** i böyle hoş elhân olur

İranlı Ahmed Hamdi

Gazelin konusu da Ilıca'nın kaplıcalarıdır. "Olur" redifi kaplıcanın faydalarının, özelliklerinin tezahürüdür: ber-dermân olur, ber-bürhân olur, ber-bürhân olur...

Ilıca kaplıcaları dertlere derman oluşuyla nam salmıştır. Şair kaplıcanın bu özelliğini *dert*, *derman*, *sıhhat* kelimeleri arasındaki tezattan istifade ederek ilk beyitte anlatmaktadır.

* *Vatan*, 31 Ağustos 1894, Numara: 513, s. 3.

¹ Ilıca kaplıcası her derde dermandır; dillere destan şöhreti gerçek bir kanıttır.

² Karanlıkta içinde saklı bir hayat suyu varsa; bu (kaplıca) meydana çıkarmış, öyle ki her gören farkına varır.

³ Hastalara şifasını daima verir; bir damlası hastaların her derdine can gibi gelir.

⁴ Birçok hekim var ancak her hastalığı teşhis edemezler; Allah'ın hikmetine bak her hastalık bu suda iyileşir.

⁵ Bu hayat suyu insana böylesi sağlık verir. Ey Andelib! Bağ içinde ancak böylesi güzel bir nağme olur.

Karanlıklarda saklı bir hayat suyu olduğu doğrusya o da bu kaplıcalar olmalıdır. Çünkü her gören bunu anlar ve aydınlanır. Beyitte Hızır ile İlyas hikâyesine telmih, zulmet ile irfan arasında da tezat yapılmıştır. Kaplıcanın her damlası can veren bir ilaçtır. Hekimlerin teşhis edemediği hastalıklar kolayca iyileşir. Bu hayat suyunun öyle şifası vardır ki Andelib onları anlatmadan edemezdi.

Gazelde sağlık ve hastalıkla ilgili kelimelerin oluşturduğu tenasüp ve tezatlardan faydalanılarak kaplıcanın özellikleri anlatılmaya çalışılmıştır. Gazelde dikkat çeken diğer bir husus gazelde oldukça fazla imalelerin yapılmış olmasıdır.

Gazetede sadece dönemin şairlerinin şiirlerine yer verilmemiştir. “Eslâfımız” başlığı altında Bosna'da yetişmiş tarihî şahsiyetler de tanıtılmıştır. Bu şahsiyetler arasında Bosna'da yetişen büyük şairlere de yer verilmiştir. Gazetenin 28 Kânunuevvel 1894 tarihli 530 numaralı nüshasında klasik Türk edebiyatının büyük şairi ve nesir ustalarından Nergisi'nin hayatı, kişiliği hakkında bilgi verilmiş Hamse'sinden bahsedilmiş, şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Fikir oluşturması açısından Nergisi'nin tanıtıldığı yazının giriş kısmından bir bölüm ve şiirlerinden verilen örnekler aşağıya aktarılmıştır;

*Der-Saadetten Tahrirat-ı Mahsûsa**

Eslâfımız -2-

Nergisi

Üdebâ-yı sâlîfe-i Osmaniyenin büzürg-vârı ve bilhassa Bosnavîlerin mâbe'l-iftihârı olan âzâmdan biri de Nergis-zâde Mehmed Efendidir ki letâfet-i mevki ve iklim-i ciyâdet âb u hevâ ile meşhûr âlem olan Saraybosna'da Nergis Ahmed Efendi nâmında bir kadının sulbünden âlim vücûda-i kad-minhâde olmuştur. Ulûm-i ibtidaiyeyi orada rahle-ârâyı ifade olan üstâzeden tahsil ve itkân eyleyip manend-i nergis-i ra'nâ hadikâ-i itbâr-ı enâmında rû-nümâ oldukta hümâ-yı himmet-i tab'-ı bâlâ pervâzânesi muktezasınca güyâ şu beyitlerle:

Yüksel hünerinle kâni' olma

İhsân-ı Hudâya mâni' olma

“Hünerine kanaat gösterme, yüksel; Allah'ın lütfuna engel olma.”

Yüksel ki bununda fevki vardır

İnsanlığın ayrı zevki vardır

“Yüksel bunun daha ötesi vardır; insanlığın ayrıcalığı vardır.”

.....

Yanardı nâr-ı gamla cism-i sâd-pârem kebâb-âsa

Eger sekâ-yı dâde dökmeseydi eşki âb-âsa

“Eğer göz sakisi gözyaşlarımı su gibi dökmeseydi; yüz parçaya bölünmüş bedenim gam ateşinden kebab gibi yanardı.”

Dokundukça hayâl-i ebruwânın rişte-i câna

Figân eyler dil-i şurîde derdinden rebâb-âsa

* Vatan, 28 Kanunuevvel 1894, nr: 530, s. 2.

“Kaşlarının hayali can ipliğine dokundukça, perişan gönlüm saz gibi derdinden feryad ederdi.”

Ne ma'niler ne sözler mündericdir safha-i dilde

Egerçi suret-i zâhirde hâmuşum kitâb-âsa

“Her ne kadar görünüşte kitap gibi suskun olsam da; gönül sayfalarında ne manalar ne sözler yer edinmiştir.”

Gezer elden ele sâgar gibi ey Nergisi şiirin

Neşât-efzâ olur yârâna mazmunun şarâb-âsa

“Ey Nergisi! Şiirin kadeh gibi elden ele dolaşır; mazmunların dostları şarap misali zevkten zevke sürükler.”

Bedre değil nigâhı cihânın hilâledir

Noksanadır nazarları sanma kemâledir

“Dünyanın nazarı dolunaya değil hilâledir; bakışları noksan olanadır kemal olana değil.”

Şu ebyâtı selise dahı münşî-i meşhur Veysi efendiye yazdığı cevabnâmesinin ibtidasında görülmüştür.

Mektûb-ı cân-fezâ-yı to âmed be-sûy-ı men

Çün hande keşt ber-dil-i süzân nihâdemeş

“Senin can verici mektubun bana doğru geldi. Okunduktan sonra onu yanmakta olan gönlüme koydum.”

Ez-ters ân-geh âh-ı dil-i men be-sûzedeş

Fi'l-hâl ber-dü dâde-i giryân nihâdemeş

“Gönlümün ahı onu yakacak diye korkumdan onu ağlayan iki gözümün üstüne koydum.”

Talebeden Yayçevî Muhammed Tevfik

Gazetede ki edebî yazılara ve havadislere yönelik olarak okurların yazmış oldukları mektuplar “Saray’dan Tahrirât-ı Mahsûsa” başlığıyla gazetenin kimi sayılarında yayımlanmaktadır. Yine bu başlık altında gazetenin 11 Kânunuevvel 1896 tarihli 625 sayılı nüshasının ikinci sayfasında okurlardan birinin kaleme aldığı mektup yayımlanmıştır. Bu mektupta Vatan gazetesinin önemi, değeri övgü dolu sözlerle anlatıldıktan sonra okur, göndermiş olduğu Nergisi’nin Saraybosna’yı methettiği kasidesinin gazetede yayımlanmasını rica eder.

“...Binaenaleyh fakir dahi ceride-i âlinizin âlem-i matbuata çikalıdan beri mütalaasıyla karîrû'l-ayn olduğumdan elli iki numaralı gazete-i âlinizde kuzâtden Saraybosnalı meşhur Nergisi Mehmed Efendi’nin tercüme-i hâline muttali’ olduğumda efendi mumaileyhin Saray şehri hakkında tanzim eylediği kaside-i bî-bedellerinin ceride-i âlileri ile neşr buyrulmak üzere işbu nemikâ-i dâiyaneme leffen huzur-ı vâlâlarına takdimiyle kesb-i mefharet eylerim ol bâbda:”

Derviş Seyfeddin

‘an Saray

(Kaside-i belîge)

Nergisi el-sarayı el-kazî rahmetullâhi-aleyh der-vasf-ı sitayiş-i makbule-i Saraybosna

Kaside

12.*

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

1. Kâr itdi derûna gam-ı hicrânı Sarâyun
Dâg itdi bize firkat-i yârânı Sarâyun
Anda görünür çok yaşamak âdeme zirâ
Bin yirde akar çeşme-i hayvânı Sarâyun
3. Halvetlere kor şeyh-sıfat pir u cüvânı
Bâridlik ider gerçi zemistânı Sarâyun
Geldükde veli mevsim-i nev-rûz-ı bahârı
Firdevse döner sahn-ı gülistânı Sarâyun
5. Eflâke çıkar gulgule-i bâde-perestân
Dünyâyı tutar na'ra-i mestânı Sarâyun
Ol fasla irüp kim çekile seyre güzeller
Meclisler ile zeyn ola her yanı Sarâyun
7. Tenhâca gidüp mey ile bir cânib-i bâga
'Azm eyleye mahbûb ile rindânı Sarâyun
Bir kûşede gözden geçirüp nakd-i sirişkûn
Feryâd ide her 'âşık-ı nâlânı Sarây'un

12

* Vatan, 11 Kânunusani 1896, numara: 625, s. 2.; Nergisi'nin eserleri arasında yer almayan bu kaside Bahir Selçuk tarafından bir şiir mecmuası içerisinde tespit edilmiş, araştırmacı tarafından kaside ve incelemesini içeren bir makale yayınlanmıştır. Söz konusu makalede kasidenin incelemesi yapıldığından burada beyitlerin sadece dil içi çevirisi yapılmıştır. Bkz. Selçuk, Bahir, "An Urban Laudatory-Poem: Nergisi's Kasida For Sarajevo", *International Journal of Language Academy*, Volume 2/3, Autumn 2014, s. 27/39.

- ¹ Saray'dan ayrı olmanın derdi içime işledi; dost ayrılığını yaraya dönüştürdü.
- ² İnsanların orada çok yaşadıkları söylerin çünkü Saray'ın bin yerinden hayat suları akar.
- ³ Yaşlısını gencini şeyh misali halvetaneye sokar, gerçekten de Saray'ın kışı sert geçer.
- ⁴ Ancak bahar mevsimi geldiğinde Saray'ın gül bahçeleri cennete döner.
- ⁵ Şarap içicilerin lıkr lıkr sesleri göklere yükselir; sarhoşların naraları dünyayı kaplar.
- ⁶ O mevsimde güzeller gezintiye çıktıklarında Saray'ın meclisler gibi her tarafı süslenir.
- ⁷ Saray'ın rintleri ve sevgilileri niyet edip ellerinde şarapla tenhaca bağın bir kenarına çekilirler.
- ⁸ Saray'ın inleyen âşıkları da bir köşeye çekilip gözyaşlarını akıtırlar.

9. Bilmem nicedür hür-ı cinân görmege mevkûf
Dünyâda müselleme hele hûbânı Sarâyun
Zâhidlere iskât iderüz cennet ü hûrı
Ehl-i dile yetmez mi cûvânânı Sarâyun
11. Andan nice geçsün gönül Allâh'ı seversen
Reh-zenlik ider her gözi fettânı Sarâyun
Gâh nâleler itsen n'ola gâh gül gibi gülsen
Ey Nergisi-i zâr budur şânı Sarâyun
13. Meh-rûları geh hurrem ider cân-ı hazinün
Dil-berleri gâh ağladur insânı Sarâyun
Hem **Nergisiyüz** biz çemenistân-ı cihânun
Hem bülbül-i nâlân-ı hoş-elhânı Sarâyun
15. Söz âhire irişdi veli hâtıra geldi
Vaz'-ı sitem-âmiz-i zarifânı Sarâyun
Ma'kûl-şinâs-ı ehl-i dili gerçi bi-had
Ammâ bulunur ba'zı keç-iz'ânı Sarâyun
17. Yanında dehânın açamaz sâhib-i Keşşâf
Bahs eylese 'allâme-i devrânı Sarâyun
Bed-baht u le'imün kim anun nâmını başdan
Bir menkasedür zîkr-i hasisânı Sarâyun
19. Ta'n eyleye şâyed reviş-i ehl-i kabûle
Bilmezlik ile bir iki nâ-dânı Sarâyun

⁹ Saray'ın dünyaca tescilli güzelleri varken cennet hurilerini görmeğe bilmem gerek var mı?
¹⁰ Cennet ve hurileri zahidlere iskât olarak bırakıyoruz; gönül adamlarına Saray'ın delikanlıları yetmez mi?
¹¹ Allah'ını seversen, gönül nasıl onları görmezden gelsin! Saray'ın her gözü fettan güzeli bir yol kesicidir.
¹² Ey inleyen Nergisi! Bazen inlesen bazen gül gibi gülsen buna şaşılır mı? Saray bu yönüyle şöhret sahibidir.
¹³ Saray'ın ay yüzlüleri kimi zaman hüznü canını sevindirir; bazen de güzelleri insanı ağlatır.
¹⁴ Biz hem dünya bağının Nergisiyiz hem de Saray'ın güzel sesli inleyen bülbülüyüz.
¹⁵ Sözün sonuna geldik ancak Saray'ın zariflerinin sitemle karışık tespitleri aklıma geldi.
¹⁶ Her ne kadar Saray'ın gönül ehli akıllıları sayısız olsa da bazı çarpık fikirlileri de yok değildir.
¹⁷ Saray'ın allame-i cihanları konuşmaya başlasalar (gerçek) âlim ve irfan sahipleri ağızlarını açamazlar.
¹⁸ Saray'ın cimri, aşağılık, talihsiz kimselerini baştan zikretmek zaten bir eksikliklerdir.
¹⁹ Saray'ın bir iki cahilini görenler farkında olmadan akil kimselerin varlığına şaşırabilir.

- Besdür bize tahsin ile hem-pâlık iderse
Ol kiblegeh-i nadire-sencânı Sarâyun
21. Ol fazl-ı musavver sühan-ârâ-yı hünerver
Mahdûm-ı şeref-güster-i zi-şânı Sarâyun
Ahmed Çelebi zübde-i eşrâf u efâzıl
Dibâce-i mecmû'a-i a'yâmı Sarâyun
23. Eltâfi ile zindedür ol şehri mu'azzam
Bi'llâh hakikatde odur cânı Sarâyun
Hak saklaya âsâr-ı kederden dil-i pâkin
Tâ sâbit ola sûrı vü bünyânı Sarâyun

Nergisi, kaside nazım şekliyle yazdığı 24 beyitlik bu medhiyede şehrin ismini redif olarak kullanmış, duygu ve düşüncelerini samimi bir dille beyan etmiştir. Aslen Saraybosnalı olan Nergisi, muhtemelen buradan ayrıldıktan sonra doğup büyüdüğü şehre ve dostlarına duyduğu derin özlemi medhiye biçiminde yazdığı bu kasidede dile getirmiştir. Kaside oldukça geçekçi bir bakış açısıyla yazılmıştır. Şehrin her tarafından hayat suları akar. Saray, bahar mevsiminde gül bahçeleriyle cennete döner. Güzeller gezintiye çıkar. Sarhoşların naraları ortalığı inletir. Saray'ın güzelleri dünyaca tescillidir. Nergisi özellikle bu güzellere tutkundur, o güzeller varken hurileri görmeğe gerek yoktur. Saray'ın doğal güzellikleri ve güzelleri Mostar ve Ilıca güzellemelerinde de dile getirildiği şekildedir. Mostar ve Ilıca methiyelerinde sadece güzellikler dile getirilirken Nergisi, Saray'ın (Saraybosna'nın) olumlu tarafları yanında kimi olumsuzlukları da anlatmıştır. Saray'ın kendini bilmez, olur olmaz konuşan, kendisini allâme-i cihan zanneden, başkasına söz söyleme fırsatı tanımayanları, cimrileri, aşağılık kimseleri, sapkınları da vardır. Bu Saray'ın beşeri yönünü tavsif eden tespitlerdir. İklimi bahar aylarında çok güzel olmakla birlikte Saray'ın kışları çok soğuk geçer.

Nergisi'nin mensur eserlerindeki sanat gösterme, beğenilme arzusundan kaynaklanan ağır ve ağdalı bir dil kullanma çabasına karşın şiirlerinde devrine göre sade ve tabii bir dil kullandığı söylenebilir.

Gazetede yayımlanan manzumeler sadece gazel ve kasidelerden oluşmaz. Yayımlanan şiirler arasında mesnevi kafiye örgüsüyle yazılmış birer lugaz ve nasihatname de bulunmaktadır.

Memleketimizin ayanından divan-ı temyiz şer-i istinaf riyasetinden mütekaid Sokollovin İzzetli Sunullah Efendi'den varid olan;

²⁰ Saray'ın o uzak görüşlü, gönül gözü açık ender âlimleri bizi beğenerek desteklerlerse yeterlidir.

²¹ Saray'ın o alicenap, hünerli söz ustaları, şerefi ve şanı yüksek efendileri...

²² Ahmed Çelebi, Saray'ın en ileri gelenlerinden ve faziletlilerinden olup en seçkinlerin seçkinidir.

²³ O muazzam şehir lütufları ile dipdirdir; Allah hakkı için Saray'ın gerçekte canı odur.

²⁴ Saf, temiz gönlünü Allah keder alametlerinden korusun; Saray'ın surları, binaları muhkem kalsın.

Lugaz***13.***Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün**Remel . . . - / . . . - / . . -*

Nedir ol bakılsa zâtı sagîr
 Düşünülse evsâfı kebîr
 Levni ü nevi yani eşkâli
 Mütenasip değildir emsâli
 Ruhı yok lisânı nâ-malûm
 Lafz u ma'nâsı kemâl-i mefhûm
 Hikmeten bilâ-sadâ söyler
 Her ne lazım ise beyân eyler
 Ana yeksân olur karîb u baîd
 Nereye gönderilse sanki berîd
 Bî-teellûm her ilm ü fenni bilir
 Ana nisbetle her lisânı bilir
 Tercümânü'l lisân denilse becâ
 Böyle hizmetleri eyler ifâ
 İlm-i tefsîr hem de fıkıh ü hadîs
 Böyle hikmetlerin eyler tahdîs
 Hak ile bâtlı temyiz eyler
 Ba'z-kerre bunun aksine gider
 İlm-i zâhir hemen de hazırdır
 İlm-i bâtın dahi mâ-hazardır
 Ne aceb kutu ile maftûr
 Gördüğü nice muazzamat-ı umûr
 Sözü nâfiz denilir bu malûm
 Gâh hâkim olur gâhî mahkûm
 Mütelevvin mizaç denilse revâ
 Yine herkes temâyül eder ona
 Ba'z-kerre olur şifâ-ı kulûb

* Vatan, 15 Nisan 1887, Nu: 135, s. 2-3.

Görünür ba'z-gâh gayr-ı matlûb
Bu tabiatle durur iken bu
Sektedâr-ı imtiyâz olmadı bu
Bir tabiat var onda pek makbûl
Her ne istersen eyler onu kabûl
Cüz-i esbâb devr-i âlemdir
Belki muhtâc cemî-i âdemdir
Sû-i tabiri gerekmez bir an
Hüsn-i ta'birle zikr eder Kur'ân
Bunda tahrik-i hâme-i tavsif
Mümkün olur mu kemâlin tarif
Bu bilâ-lafz ile edilse hesap
Sene tarihidir ey zî-el-bâb

Kanûn-ı beledî ilanı tekâmül olup (Vatan) gazetesinin biraz tahammülü olacağı ve elgâz fenni nev'en ulûm-ı maarifden denilebileceği mütalaasıyla her ne kadar erbâb-ı maarife halli müşkil değil ise de haydi bu da gazete-i mu'teberinizde bulunmak üzere lütfen bir köşesinde kayd bulursa memnun olurum.

Sokollovin Sun'ı

Lugaz, edebiyatta ve özellikle şiirde bir sözü ya da kavramı doğrudan ifade etme veya bir nesneyi açık bir dille ifade etme yerine onu ima eden ifadeler kullanıp şiiri bir bilmece hatta bir muamma şekline sokmaktır (Toprak, 2001:97). Divan şairleri her şey hakkında lugaz yaparlar, onu birtakım teşbihler, ihamlar, hatta harflerin ebced hesabındaki kıymetleriyle anlatırlardı. Şairler lugazı bir yetenek göstergesi olarak kullanmışlardır.

Sunullah Efendi'nin gazetede yayınlanan lugazında ima ettiği nesnenin ne olduğu dair gazetenin 29 Nisan 1887 tarih 137 numaralı sayısında bir cevap yazısı yayınlanmıştır. Farsça beyitlerden oluşan bu cevap yazısı İbrahim adında biri tarafından kaleme alınmıştır. Buna göre lugazda vasıfları sayılan ancak ismi gizlenen nesne kalem'dir.

Divân-ı temyiz-i şer'î baş kitabından gelmiştir: Eşrâf-ı beldeden izzetli Sokollovin (Sunullah) Efendi Hazretlerinin -Vatan- gazete-i merğubesinde münderiç suale kutâh cevab olarak bir vech-i zir arz olunur:

Kalem ânest ki zâtî sagîr be-bînem

Vasf-ı ân-râ bozorgest te'emmül be-konem

"Kalem küçük madde olarak görebileceğimiz bir şey değildir. Kalemin vasfı büyüktür, düşünmemiz lazım."

Kalem gofte ki men şâh-ı cihânem

Ki katib-râ be-devlet mî-konem

"Kalem, "Ben cihan şahıyım, kâtibi devlete ulaştırabilirim." dedi."

Münasip görülür ise bunun gazete-i mergubinize derç buyurulması mütevakıf rey-i âtileridir. ...İbrahim

Srebreniça nâibi Efendi'den vârid olmuştur. Der-evsaf ilm-i şerif bazı evrak-ı perişanda bulunan bir miktar ebyât talebe-i ulûme nasihat makamında ceridelerine bastırılması menû-i irade-i vâlâlarıdır.

Nasihatnâme*

14.

Mefâ'ülün mefâ'ülün fe'ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

Hevâ-yı nefse bir dem olma tâbi'
Var iken fırsat vakt etme zâyî'
Maarif kesbine sa'y et şeb u rûz
İki âleminde oldur Pertev-efrûz
İlmdir maye-i cümle sa'âdet
Hem oldur bâis-i ihrâz-ı hâcat
İlmdir mücib-i tahsil-i devlet
Onunla bulunur dârında izzet
Odur ayn-ı hayat-ı cavidânî
Sühûlet-bahş ayş u zindegânî
İlmlle bulunur âlâ merâtib
Onunla reg' olur cümle mesâib
İlmdir genc-i mâl a mâl u meşhûn
Yanında şey' değildir kenz-i Karûn
Zehî izzet onun kim oldu ziyet
Ona bu cevheri zî-kadr u kıymet
Zehî devlet onun kim oldu mâlik
Bu kenze o görmez hiç mehâlik
İlmden ilm nâfi çünkü maksut
Fünûn-ı felsefiyat oldu merdûd
Hadis u fıkıh u tefsire devam et
Bu üç yârâna daim ihtiram et
Ulum-ı sarf u nahv ile beyânı
Okuyup sa'y eyle etme tevânî
Dahi kıl mantık cehdini masruf

* Vatan, 16 Kânunuevvel 1887, Numara: 170, s.3.

Kelâm u fıkıh usûlü ona mevkuf
Maraz def'iyle sıhhat hıfzı lâzım
Ne var olsan biraz tıbbâ mülâzım
Hünerdir fenn-i şî'rî ile tahsil
Onunla zîb nefsin eyle tekmîl
Zebân-ı Fâriside var zerâfet
Onu tahsiline bezl eyle himmet
Onunla nazm olunmuş çok letâif
Onu bilen olur sâhib-i ma'arif
Çalış kesb eyle fen-i hat u inşâ
Olur elbetde şân-ı kadrin âlâ
Tarikat haktır olma ekke-i dihâl
Mutabık olacak şer'e güzel hâl
Veli sen zâhir-i şer'e heman bak
Ki mürşidsiz sülûk olmaz muhakkak

O ise asrımızda mesel-i kimya

Mesnevi nazım şekliyle nasihatnâme türünde yazılan bu manzumede takdim yazısında da belirtildiği gibi şair gençlere öğütlerde bulunmaktadır. Onlara pozitif ve dini ilmlerin takipçisi olmalarını, zamanı çok iyi değerlendirmelerini kendilerine bir mürşit seçmelerini tavsiye etmektedir. Manzumenin didaktik yönü ağır bastığı için nasihatnamede aruz kusurları oldukça fazladır.

Sonuç

1883-1897 tarihleri arasında Saraybosna'da yayımlanan *Vatan* gazetesi Bosna-Hersek'in en önemli yayın organlarından biridir. On dört yıl gibi uzun bir süre boyunca Arap alfabesiyle dört sayfa hâlinde haftada bir yayımlanmıştır. Gazetenin yayın hayatına başladığı ve yayımlanmaya devam ettiği dönem Balkan ve Bosna-Hersek tarihi açısından oldukça önemli bir dönemdir. Bosna-Hersek 1878'de Berlin Antlaşmasıyla Osmanlı hâkimiyetinden çıkarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu nüfuzu altına girmiştir. Dolayısıyla gazetenin yayım politikası ve gazetede yayımlanan yazılar yeni yönetimin uygulamalarını, toplum hayatında yaşanan değişimleri göstermesi açısından oldukça önemlidir. Gazetede haber, ilan, tarihî, eğitici ve bilimsel yazılar yanında edebî yazılar da yayımlanmıştır. Gazetede dil İstanbul'da çıkan gazetelerin dilinden geri kalmamış, yüksek bir edebiyat dilidir. Gazetenin yazarlarının Boşnaklar olduğu düşünülecek olursa Balkan ve Bosna-Hersek coğrafyasında Türkçenin ne kadar iyi konuşulduğu, yüksek bir kültür ve edebiyat dili hâline geldiği anlaşılacaktır. Türkçenin yanında Arapça ve Farsça metinler de gazetede yer almıştır. Metinlerde açıkça görülen üslup özelliklerinden biri sanatlı anlatım oluşturmak amacıyla seçili söyleyişlere yer verilmesidir. Gazetede edebî yazılar şiir ve nesir şeklindedir. Çalışmada gazetede şiirlerin tespiti yapılarak şekil ve içerik incelemesi yapılmıştır. Gazetede şiirleri çıkan şairler klasik Türk edebiyatına vakıf klasik Türk şiiri zevkini edinmiş, sürdürmüş ve kendi üsluplarını oluşturmuş şairlerdir. Şiirlerin tümü klasik Türk şiir geleneğine uygun yazılmışlardır. Şiirlerde taklit, özentî gibi temayüller görülmez. Gazete sayfalarında özellikle Bosna-Hersek şehirlerinin

güzelliklerini, övgülerini konu alan şiirlere öncelik vermiştir. Bosnalı Derviş Paşa, Nergisi, İranlı Ahmed Hamdi'nin şehir güzellemelemleri ile bilinmeyen bir şaire ait Mostar güzellemesinin gazete sayfalarında yer bulması Bosna-Hersek şehirlerinin tanıtımının ne kadar önemsendiğini göstermektedir. Gazetede Kulovî-zâde Esad'a ait dört gazel yayımlanmıştır. Bu gazellerden ikisi toplumsal konulara değinmiş biri hakkında ise özellikle içeriği yönünden kasıtlı ağır bir tenkit yazısı yayımlanmıştır. Gazetenin yayım hayatına başlaması vesilesiyle Başağaç İbrahim Edhem'in yazmış olduğu tarih şiiri de gazetenin yayımının halkta nasıl bir heyecan uyandırdığını göstermesi bakımından önemlidir.

Kaynakça

- ALBAYRAK, Şenol. (2005). *Bogomolizm ve Bosna Kilisesi*. İstanbul: Emre Yayınları, s. 310-314.
- BAYRAM, Sibel. (2016). "Bosna – Hersek'te Türkçe Basın: Muallim". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*. Sayı: 57, 1794-1795; Dizdarević, M. (2010). Muallim nistanak i razvitak lista. *Novi Muallim*, Zima, br. 44, Sarajevo.
- BEKKİ, Selahaddin. (2010). "Saraybosna ve Anadolu'daki Bazı Türkülerin Benzerlikleri Üzerine". *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 28, s. 79-116.
- ÇAKMAK, Zafer. (2003). "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i İşgali ve Sonrasında Osmanlı Devleti ile Yaptığı Antlaşma", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 16-17.
- DJURDJEV, Branislav. (1992). "Bosna-Hersek" Maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 6, s. 297.
- ELAÇIK, Muhittin. (2016). "Divan Şiirinde Bosna ve Bosnalı Şairler". Konferans, Yayınlanmamış metin. Mostar Cemal Biyediç Üniversitesi Konferans Salonu, 24 Kasım 2016, Mostar / Saraybosna.
- EMECEN, Feridun. (1992). "Bosna Eyaleti". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 6, s. 296.
- GEÇER, Genç Osman. (2009). *Bosna Hersek'te Bir Osmanlı Aydını: Salih Safvet Başış*. Tuzla Kantonu Arşivi Yayınları, Tuzla (Bosna-Hersek), s. 14-15.
- GEÇER, Genç Osman. (2010). "İşgal Sonrası Bosna-Hersek'te Göç Olgusunun Vatan Gazetesine Yansımaları". *TÜBAR*, XXVIII / 2010 Güz, s. 191.
- GEÇER, Genç Osman. (2013). "Bosna-Hersek'te Türk Edebiyatının Son İzleri: Vatan Gazetesi Örneği", Bengü Bitig, Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara, Türkbilgi Yayınları, s. 1-2.
- GEÇER, Genç Osman. "Türkçenin Çekilmeye Direndiği Bir Vatan: Bosna-Hersek", www.turkcede.org, 03.04.2014.
- GÖNEL, Hüseyin. (2012-2). "Divan Edebiyatı Açısından Bir Kültür Merkezi Olarak Bosna (Bosnia as a Cultural Center for Divan Literature)", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. (Temmuz – Aralık / Balkan Özel Sayısı -II), s. 11.
- İSEN, Mustafa. (1997). "Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler". *Ötelerden Bir Ses*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KIRBAÇ, Selçuk& Dedeic Amra. (2007). "Türk Dilinin Balkan Dillerine Etkisi". *Gora Abidesi*. İstanbul, s. 52-53.
- KIRBAÇ, Selçuk. (2012). "Balkan Türkoloji Tarihçesi". *Balkan Türkoloji Tarihçesi ve Balkan Türkologları*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 62.
- ÖNER, N. Aslı Şirin& Dedeic, Amra. (2015). "Bosna - Hersek'te Türkçe". *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi (Electronic Journal of Political Science Studies)*. Ocak 2015, Cilt:6, Sayı:1, s. 53.
- SELÇUK, Bahir. (2014). "An Urban Laudatory-Poem: Nergisi's Kasıda For Sarajevo". *International Journal of Language Academy*. Volume 2/3. Autumn 2014, s. 27/39.

- SEYHAN, Salih. (2012). "Osmanlı Döneminde Bosna Hersek'te Çıkan İlk Özel Türkçe Gazete Gülşen-i Saray". *Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi (Journal of Selçuk Communication)*. Cilt:7, Sayı:3, 2012. s. 100-116.
- BAYRAM, Sibel. (2016). "Bosna – Hersek'te Türkçe Basın: Muallim", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, Sayı: 57, s. 1793.
- ŠKALJIĆ, Abdulah. (1989). *Turcizmi u Srpskohrvatskom Jeziku*, Sarajevo, s. 12-14.
- SOLAK, Edina. (2012). "Bosna–Hersek'te Türkçe ve Türk Dili Eğitimi ile İlgili Çalışmalar". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(2), s. 165.
- ŞANLI, Cevdet & Jable, Ergin. (2009). "Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı". 1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi. Priştine, Kosova.
- ŞENEL, Mustafa. (2011). "Bosna–Hersek'te Boşnaklara Türkçe Öğretmek Amacıyla Yazılmış Türkçe–Boşnakça Sözlükler Üzerine". 3. *Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi Balkanlar İçin Yeni Perspektifler, Bildiri Kitabı*. 29 Mayıs-5 Haziran 2011. Bosna-Hersek, Mostar. Cilt: 1, s. 271-285.
- TOPRAK, M. Faruk. (2011). "Klasik Arap Şiirinde Lügaz", *Nüsha*, Yıl 1, S. 3, Güz 2001.
- ZAČINOVIĆ, Neira. (2003). *Bosna Kütüphanelerindeki Eski Türkçe Gazetelerin Dili*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı (Yeni Türk Dili), Ankara.
- Vatan* 29 Nisan 1887, Nu:137, s. 2.
- Vatan*, 11 Kânunusani 1896, Nu: 625, s. 2.
- Vatan*, 15 Nisan 1887, Nu: 135, s. 2-3.
- Vatan*, 16 Kânunuevvel 1887, Nu: 170, s.3.
- Vatan*, 19 Kânunuevvel 1884, Nu: 15, s. 3.
- Vatan*, 2 Kânunusani 1885, Nu: 17, s. 3.
- Vatan*, 23 Kânunusani 1885, Nu: 20, s. 3-4.
- Vatan*, 26 Eylül 1884, Nu: 3, s. 3.
- Vatan*, 26 Eylül 1885, Nu: 52, s. 3.
- Vatan*, 28 Kânunuevvel 1894, Nu: 530, s. 2.
- Vatan*, 30 Kânunusani 1885, Nu: 21, s. 3-4.
- Vatan*, Kânunusani 1885, Nu: 18, s. 3.